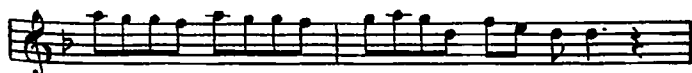

JEGYZETEK

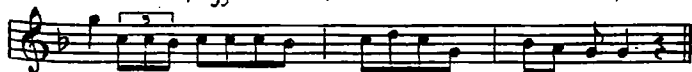
PÁSZTORDALOK

1—5. *Ma két hete, vagy már három.* A „Száras kút-gém, üres válú” című füzetünk bevezető dala, ott 36 versszakkal. Énekesenként, sőt, néha versszakonként változó, variálható dallamára ott csak a jegyzetekben hívtuk fel a figyelmet, a változásokat akkor nem jelölhettük. Sorokkal is szabadon bővül (SZKÜV, 1. és 26. sz. dala), vagy úgy romlik, hogy kétsoros tagja akárhányszor ismétlődik:

Bollók István (52) juhász

Má két he-te, vagy-is há-rom, mö-te a szá-ma-dóm vá-rom,

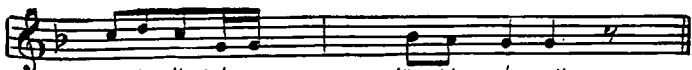

A-ma-da jön, mint lá-tom, fe-ke-te ba - dor szá-má-ron.

— Adjon isten, jó bojtárom, amég kérdém, van-é károm?

— Nincsen bizon! — De bizon van! Hát a vezérürü hun van?

— Kutyák itták még a vérit zsidó vitte jel a bőrit!

Mink-el-él-tük a táb-bi ré-szit.

Felsőhegy, 1963, B. B.

Hajlításokkal egyre ritkábban hallható, idősebb énekesek ajkán azonban ma is fellelhető.

Temerinben a következő alakban jegyeztük le:

Ma két he - te, vagy már há - rom,
Mő - te ja szá - ma - dóm vá - rom,
A - mot - tan jön a - mint lá - tom,
Fe - ke - te bo - dor szá - má - rom.

— Adjon isten, jó bojtárom!

Van-e károm a falkámon?

— (hej, de) Nincsen károd, de nem is lesz
Míg a lányod szeretőm lesz!

— Asz montad, hogy nincsen károm?

Hát a fekete bárányom?

Hová lett az öreg ürü,

Aki nékem már eltűnt ú?

Esteledik, alkonyodik,
Guja ménes takarodik,
Három bojtár jó bort iszik,
A számadó káromkodik.

Egyik iszik Levelesbe,
A másik a cserepesbe,
A harmadik a Csárdában
Iszik istenigazában!

A Dunatájon egyaránt ismert dallam volt, főleg juhász körökben. Orvos János, 51 éves feketicsi földműves már csak ta-ra-rázva énekelte szalagra a dallamot:

„Az öreg Zetkó Mihálytól” tanulta, aki 40 évvel ezelőtt halt meg, „korossan”. Juhász volt. Két kos verte agyon.

3. „Mer a bangónak döge van”: tönkrement a pénz, sok van, „van, dögivel!”

4. A Barabás-féle dallamon Krekuska György, 49 éves horgosi földműves ajkáról Bodor Géza a következő szöveget gyűjtötte 1972-ben:

Már két hete, vagy már három,
Hogy a számadómat várom.
Amoda jön, amint látom,
Fekete szőrű számaron.

— Isten hozzád, jó bojtárom!
Van-e hiba, van-e károm?
— Nincsen hiba, de nem is lesz,
Még a nyáj a kezemen lesz!

— Dehogyan nincs! De hiszen van!
 Hát a bugabárány hol van?
 — Kuttyák itták meg a vérét,
 Én éltem el a tetemét.

V. ö.: Kálmány 3., 170. old.

Régi, elterjedt dallam lévén pornó szövegek is kapcsolódnak hozzá.

Báló Anna (52) birkanyró asszony

Ki-lenc esz-ten - de-je lel - kém,
 Mő-te pal-lag az én seg-gém,
 Ar-ra ké-rem a szomszé do-mat,
 U-ga-rój-ja most a lu-ka-mat!

Szomszédomnak pécse bőre,
 Felötözött cicabőrbe,
 Hagyja, koma, né sajnájja,
 Úgyszé akad más pinára!

Zenta, 1972, B. B.

6—7. Szőke legény a pusztába. A 6. sz. dalt adatköz-
 löje oktávtörésekkel énekelte. Ugyane dal változatát Bo-
 dor Anikó és Bodor Géza a SzKÜV c. füzetben közölt

dallamon (Törteiné: Betyár legény a pusztába, Csóka, 27. old.) szintén Bánátból, Hódegyházáról (Jázova) elszármazott adatközlők ajkáról a következő szöveggel jegyezték le:

Szenes József (50)

Szenes Józsefné Krasznai Etel (45)

Tasi Istvánné Vastag Júlia (50)

Juhászlegény a pusztába,
Elgondóta ő magába,
Elgondóta ő magába,
Hová legyen éjszakára.

Egy szép asszony ablakára
Bekopogtat éjfél tájba:
-- Itthon van-é már a gazda?
— Kerüjjön kend az ajtóra!

Kinyílik az könnyű szóra,
Könnyű szóra, egy pár csókra!
Kinyílik az könnyű szóra,
Könnyű szóra, egy pár csókra!

-- Vesse kend le ja subáját,
Hagy húzom le ja csizmáját!
— Nem vetem lè ja subámat,
Nem húzod lè ja csizmámat!

— Éjfél után egy az óra,
Kejj fel, rózsám, eredj haza,
Még a kutyák sem ugatnak,
Írigyeim mind alszanak!

Írigyeim sokan vannak,
Mint a kutyák, úgy ugatnak,
Adok nekik víg napokat,
Hagy ugassák ki magukat!

Ada, 1975.

V. ö.: Kálmány 2., III. 4. (Szaján); Kálmány 3., 101. old.

Talán ugyanebbe a csoportba tartozik (vagy az 1. sz. dallamunk alá?) a rég elhunyt, akkor 75 éves öreg révész, Ferenczy Jani bácsi ajkáról 1953-ban lejegyzett szöveg is:

Rózsa Sándor a csárdába
Idogál bent egymagába,
Tele a csutora borral,
Az istálló lopott lóval.

...

...

Ha ja komám nem lett vóna,
Bétyár sosé lettem vóna!

Dallamára nem tudott visszaemlékezni.

V. ö.: Kálmány 1., I. 28.; II. 138.; Kálmány 2., III. 203. old. (Csóka)

8. *Száraz a kenyér, üres a bakó.* Szintén a ritkán fel-lelhető, szabadon alakuló dallamok közül való. A Zentán 1971—1973-ig tartó, tíz községet felölelő „Tiszából a Dunába folyik a víz” címmel megszervezett népdalvetélkedő hozta felszínre.

9. *Lóra, csikós, lóra!* Dallama ennek a dalnak is szabadon változik, úgyszólván versszakonként. A népdalvetélkedő hongosi elődöntőjének előkészítése közben került szalagra (1971.). V. ö.: Kálmány 2., II. 59. old. (Morotva).

10. *Esteledik, alkonyodik.* V. ö.: SzKÜV, 77. old. Általában „Debrecennek van egy vize, Kinek Hortobágy a neve” kezdettel ismert.

11. *Kis pacsirta a magasba.* A juhászdinasztiából származó Vlasityné Zéltity Klára részben azonos szöveggel más dallamon is énekl:

Vlasity Károlyné Zéltity Klára (47)

E sik e - sö hord - ja, fúj - ja,
 Ak - kor áll a ju - hász talp - ra ja pusztán,
 De ja pá - raszt a szo - bá - ba
 Al - szik pap - la - nos á - gyá - ba.

1) 2. v sz.

Mit ér az a paplanos ágy,
 Ha nincs göndör szőrű subád?!
 Göndör suba, szép feleség,
 Abba van a gyönyörűség!

Mohol, 1975, B. B.

Mindkettőt édesapjától tanulta.

12—16. *Nem akar a vezérürüm.* Talán nincs is olyan hivatásos juhász, aki ne ismerné. Sok szövegváltozata úgyszólván azonos dallamhoz kapcsolódik, vagy a dallam mindössze egy-két hang különbséggel tér el.

A 15. sz. dal valószínűleg emlékeztet az előző folyótán kapcsol össze két dallamot. Az utóbbit v. ö. a „Könnyes körül zöldellenek a hegyek” és a „Szépen szól a vezérüröm harangja” kezdetű juhászdal dallamával a SzKÚV c. füzetben. A második versszaktól a szöveg ehhez a dallamhoz rögződik. Utolsó két sora a dallam második felére énekelve, ismétlésként.

Gyakran a szöveg is összekapcsolódik általánosan ismert ballada-szövegekkel. Egy-egy versszak vándorversszakként olykor más dallamok alá kerül. V. ö. még: Ecse-di-Bodnár, 72. old.; HITK, 15. sz. V. évf. 1973. 24. old.; Kálmány 1., I. 36. old.; Kálmány 2., I. 7. old.; Kálmány 3., I. 35. old.

17—20. *Amott, amott, a hegy oldalába.* A szöveg Petőfi „Alku”-ja köré épül. Dallama a vers megzenésített alakjának a legtöbb esetben kis eltérésű változata. Juhász körökben általánosan ismert.

21—24. *Megégett a Csiri-biri csárda.* Vagy „Leégett a jászberényi cserény” kezdettel sokszor éneklék az „Alku” dallamán, több-kevesebb eltéréssel. L. még: SzKÚV, 20. old.

Vlasity Károlyné Zélicity Klára (47) a Két sziv. 134. oldalán közölt dallamon („Búza, búza, de szép tábla búza”) a következő két versszakot énekelte:

Leégett a Csini-biri csárda,
Ne menj arra, mer megcsap a lángja!
Nem félek én annak a lángjától,
Inkább félek a babám haragjától!

Csárda, csárda, tetejetlen csárda!
Benne mulat három öreg baka,
Nincsen annak bajnét az oldalán,
Szabadságra mennek azok talán.

Mohol, 1975, B. B.

A „Leégett a Csiri-biri csárda”, vagy „hortobágyi hódály”, vagy „jászberényi cserény” kezdetű szövegek azonos esemény balladás szövegeinek vándorlása különböző dallamokon. V. ö. még: Ecsedi-Bodnár, 89. old., Kálmány 3., 173., 174. old. stb.

A 24. sz. dalunk dallamát v. ö. a 21. sz. dallamunk második felével.

25—26. *Nem bánom, hogy parasztnak születtem.* Ecsedi-Bodnár 30 versszakkal jegyezte le a Hortobágyon. Tulajdonképpen népies műdal. Szövegének egy részét Mátyásy József művének tulajdonítják. (Ecsedi-Bodnár, 73. old.)

A 25. sz. dal dallamát v. ö. a SzKÜV, 11. old. („A juhászok így élnek, úgy élnek”).

26. A csókai eredetű Csordás Sándor (66) (1936-ban került el Csókáról, ma Újvidéken él) a 26. sz. dallamon a következő szöveget énekelte:

* Jaj, de bánom (hogy) szegénynek születtem,
Azt nem bánom, (hogy) számadó lehettem,
Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
Úgy tisztelnek: számadó kegyelme!

Elővöszöm rozsdás bográcsomat,
Telefőzöm zsíros tarhonyával,
Körülüli, három a cselédem.
Úgy jólakunk zsíros tarhonyával,
Mint a báró tekenyős békával.

Új a szűröm, Jászberénybe vettem,
Érte harminc forintot fizettem.
Ha én azt a vállamra terítöm,
Még az angyal is kitér előttem!

Ha bevágom (a) süvegem tetejét,
Úgy nézem a fürgeteg elejét.
Csak úgy nézem az üdőt alóla,
Még a jég is lepereg alára.

A 2. vsz. 4. sorát a 3. sor dallamán énekelte, úgy, hogy az első négy szótag negyed.

Szintén Csókáról, a 62 éves Mraznica Katalin ilyen variációját énekelte:

* Meg-is-me-rem a bá-ná-ti menyecs-két
 Mind úgy kö-szön ad-jon is-ten jó es-tét!
 Én meg csak úgy be-tyá-rossan fo-ga-dom:
 Ad-jon is-ten jó es-tét, ga-lam-bom!
 1)

Jaj, de bánom, hogy parasztnak születtem,
 Anyám sē volt, mégis fölnevedtem.
 Úgy jó laktam zsíros tarhonyával,
 Mínd a báró tekenyős békával.

Népszínműdalként is énekeltek, pl. Bodor István Zen-tán az 1950-es esztendőkbén („Csikós”) ilyen szöveggel:

Nem bánom, hogy parasztnak születtem,
 Csak azért, hogy számadó lehettem,
 Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
 Úgy hínak, hogy számadó kegyelme!

• Mindkettő Kónya Sándor kéziratos gyűjteményéből. A felhasználás jogát köszönjük.

Ha megfőzöm bográcsos ebédem,
Körülüli vélem a cselédem,
Úgy jóllakunk zsíros tarhonyával,
Mint a báró tekenyős békával.

Ha látom a fergeteg elejét,
Begyűröm a süvegem tetejét,
Csak úgy nézem az időt alóla,
Még a jég is visszapattog róla.

27. *Beszegődtem a járásra.* Mint több más pásztor-szövegű dal, ez is mődalból alakult, a „Beszegődtem Tarnócára bojtárnak” kezdetűből, mely ezen a vidéken iskolai oktatás útján is terjedt. Szövege is népszínműdal-szövegre emlékeztet. Dallama megrögzött féldallam.

28. „Az alföldi híros város, Kecskemét. Szintén Petőfi-vershez (verstöredékhez) kapcsolódó vándorversszakok. (3. és 4. versszaka más dallamokon is ismert.) Kis eltérésű dallamváltozatán egyéb, első sorban pornó szövegeket is gyűjtöttünk, más forrásból, Csókán.

B E T Y Á R D A L O K

29. *Nagypénteken mossa holló a fiát.* Versszakonként és alakuló dallam. V. ö.: SzKÜV, 12. és 17. old. Adatközlője a második versszaktól „másik nóta”-ként énekelte.

30. *Bétyár alatt szépen ropog a haraszt.* V. ö.: Kálmány 1., I. 162. old.

31. *A távolban jaj de csörög a békó.* V. ö.: Kálmány 1., I. 166. old.

33. *A Tiszának mind a négy sarka sáros.* Dallamának egyik közeli változatán lejegyeztük a „Már mikor én tizennyolc éves voltam, Akkor én már házasodni akartam” kezdetű dal egyik szövegvariánsát is.

34. *Hajtsd ki, rózsám, az ökröket.* Vidékünkön erősen elterjedt, kis változatú eltérésekkel. A Sótiné által énekelt formában a 3. vsz. 2. sora megrögzött csonkulás. Ilyen a 4. vsz. is. (Következetesen így énekl.) V. ö. Z. N., 13. old.

Márkus Károly (66) Felsőhegyen 1972-ben ilyen eltéréssel énekelt:

The first musical system consists of two staves. The top staff has a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is written in a simple, folk-like style. The lyrics are: *daj, de szo - mo - rú t ál - mod - tam,*
 The bottom staff continues the melody with a key signature change to one sharp (F#) and a common time signature. The lyrics are: *Meg - ál - mod - tam azt az e - gyet...*

Vlasity Károlyné Zéltly Klára (47)

The second musical system also consists of two staves. The top staff continues the melody from the previous system. The lyrics are: *Meg - ál - mod - tam azt az e - gyet,*
 The bottom staff continues the melody. The lyrics are: *Ba bám nem le - szek a ti - ed.*

Mohol, 1975, B. B.

A Z. N.-ban közölttel azonos dallamon utolsó versszakként Szécsényi István 71 éves juhász a következő szöveget énekelt:

Rég megmondtam bús gerlice,
Fészket ne rakj út szélére,
Mer az úton sokan járnak,
Fijajidra rátanának.

Mohol, 1974, B. B.

Ugyanezen a dallamon Banka János juhász ajkáról
ezt a szöveget szedtük szalagra:

Összeveszött vélem a csősz,
Annak anyyuk, többé ne főzz,
Meg ne kínáld jó boromból,
A lovát meg abrakomból!

Főzők annak biz én apjuk,
Mert mi a csőszet ritkán látjuk,
Ha kend kimén a tanyára,
Csősz jön hozzánk éjszakára.

Csóka, 1975, B. B.

V. ö. még: HITK, 1970. II. évf. 4. sz. 105. old.; HITK,
1973. V. évf. 15. sz. 30. old.; Gombosi népballadák: 36.,
37., 38., 39. old.

35. *Iszik a betyár a csapon.* A doroszlói asszonyok a „Csiraj” nevű helyi népi tánc dalai közt énekelték. Első versszakát Bácskerteszen (Kupuszina) az „Üvegtánc” dalaként hallottuk. Dallamát v. ö. a „Diófán csörög a szarka” kezdetű dalunk dallamával a Két szív. c. kiadványunkban. Obszcén szövege is van.

38. *Rózsa András azt írja a levélbe.* Egyik változatát nem sok eltéréssel sem szövegében, sem dallamában „Esik eső, szép csendesesen csepereg” kezdettel a sándorfalvi citerások népszerűsítették a „Röpülj páva” országos vetélkedőn. A dallam a 2. vsz. után a variációk szerint állandósul

39. *Még azt mondják a szegedi zsandárok.* V. ö. 12—16. sz. dallamunkkal.

40. *Régen halltam ezt a szelet fújni.* V. ö. 17—20 sz. dallamunkkal.

41—43. *Nem messze van ide Kismargita.* V. ö.: HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 113., 130. old.; HITK, 1973. V. évf. 15. sz. 28. old.; Gombosi népballadák, 40., 41. old.; Kálmány 3., 125—129. old.

44. *Mikor Rózsa Sándor.* V. ö.: Kálmány 1., II. 66. old.; Kálmány 2., III. 13. old. (Gyála)

R A B É N E K E K

Tárgytörténetüket illetőleg a rabénekek maguk is több évszázad termékei. Némelyik rabének úgyszólván egészében középkori eredetű, vagy középkori elemeket tartalmaz. Más esetekben tartalmuk 19. sőt, 20. századi eseményekhez fűződik, elhúzódva egészen napjainkig.

45—46. *Hallották-e hírét?* Első négy versszakát 1. Kálmány 2., III. 19. old. „Mögesött személy” (Egyházaskér); 4., 5. versszakát 1. még: Kálmány 3., 227. old. (Egyházaskér). V. ö. még: Kálmány 2., II. 19. old. (Szaján); 176. old. (Padé). Az „Angyal-e vagy madár” sor az egyiptomi, illetve iszlám lélek-madár motívumot idézi. L. még: Jelenések Könyve, 14 : 6 is. (Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágég, lőtöt lépék, Kaposvár 1974) — A „Kuruc partján levő” a folyó török (bánáti) oldalát jelenti.

49—51. *Esik eső, csak úgy szakad.* V. ö.: SzKÜV, 39. old. Az ott közölt dallamon Vlasityné Zélicity Klára (47) a következő két versszakot énekelte:

Sötétedik az ég alja,
Nem jól áll a fejem alja.
Gyere, rózsám, igazidd még,
Az isten is úgy áldjon még!

Esik eső, csak úgy szakad,
Szeretnélek, de nem szabad.
Mert az anyád nem engedi,
Csikóst nem szabad szeretni.

Mohol, 1975, B. B.

Dallama a magyar nyelvterületen általában „Megölték a Basa Pistát” kezdettel ismert ballada dallamának változata.

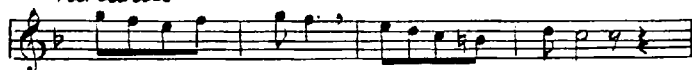
52—53. *A szegedi fegyház.* A két dallam kapcsán megjegyzendőnek tartjuk, hogy a közismertnek vélt „Gólya, gólya, gólya, hosszú lábú gólya, Rég megmondtam néked, ne szálj le a tóra” kezdetű dal dallamán harmadik versszakként (II. vsz. „Amott jön egy legény, jaj, de nagyon szegény”) rabénekszöveget is lejegyeztünk:

Kerek asztal mellett tizenketten ülnek,
Mind a tizenketten rólam ítélköznek,
Montam az uraknak, sokat ne adjanak,
Mert ha sokat adnak, föl is akaszthatnak.

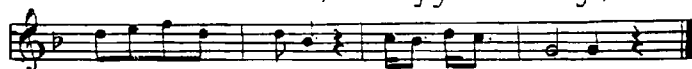
Falusi István és Kuglai István, Oroszlámos, 1975, B. B.

53. Első versszaka Petőfi sorai. V. ö.: Kálmány 3., 118., 119 (!), 120. old.

56. *Fújdogál a szellő.* V. ö.: Két szív., 144 old. („Ismertem apádat”). Ennek a dallamnak a változatain jegyeztük le a két következő dalt is.

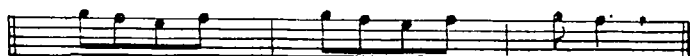
Parlando

Bortj-szik a ko-ma, Kint fi-tyég a mu-nya,

Bar-na csap-lá - rus-né „Ma-gá-ba” gon - dol - ja.

4. V SZ. 1. SOR

Nem kanolok többet
A száraz malomba,
Meg akart heverni
A monyam a porba!

Kétszer is meghevert
A monyam a porba,
Nem kanolok többet
A száraz malomba!

Harmadszor is meg akart heverni
A monyam a porba,
Nem kanolok többet
A száraz malomba!

Csóka, 1966, B. B.

Bájló Anna (52) birkanyró asszony

Sé-tál a ku-bi-kus A Ba-la-ton part-ján,

Ki li-tyég a fi-tyég A ga-tyá-ja szá-rán.

Büszke kantinosné
Eztet né csudájja,
(mert) Az összes pénzünket
Mind maga használja.

Zenta, 1972, B. B.

58. *Meghalt a Szappanyos.* Adatközlője szerint temerini eseményhez kapcsolódik. Édesanyjától tanulta. A következő megjegyzéssel énekelte szalagra: „Fiatalkoromban nagyon szerettem ezt énekelni. Tudja, nagyon lehet vinni. Mikó kint dógoztam, megeresztettem a handgombot, öt kilométerre is éhallaccott!”

60. *Jaj de magasak a falak.* Az általában azonos kezdetű „rabnő”-ről szóló dal a harmincas évek végén s a negyvenes évek elején gyakran volt hallható. Között dallama a fiatal halott temetések „közismert” búcsúztatójának („Új sír van a temetőben, Rajta virágkoszorú, Mellette egy barna legény-kislány, Szíve nagyon szomorú”) kis eltérésű változata.

* Kónya Sándor 1975-ben az Újvidék melletti Piroson, majdnem azonos szöveggel (a 4. vsz. hiányzik) mint „férfiváltozatot” jegyezte le („Barna kislány tégedet, Verjen meg egy férfi átka” — Sic!) a következő dallamon:

Fehér Etelka (20)

Teljesebb változatát szintén az Újvidék melletti Vaterniken gyűjtötte (sókáról elszármazott család egyik tagjától):

Csordás Ilona

caj, de ma-gos - sak a fa-lak,
 De ne-héz a rab é - let,
 Hogy is tud-ta - lak sze-ret-ni
 Bar-na le-gény té-ge - det?!

Este van már, késő este,
 Minden ember alszik már,
 Csak egy rabnő sír magában,
 Kire nehéz rabság vár.

Reggel van már, kora reggel,
 Minden ember talpon jár,
 Csak egy rabnő alszik méjen,
 Kire nehéz rabság vár.

Nincsen tőntám, nincsen tollam,
 Nincsen nékem papírom,
 Leírnám én néked aztat,
 Mejj szívemben fájj nagyon.

Van már tőntám, van már tollam,
 Lelkemm lesz a papírom,
 Leírom én néked aztat,
 Mejj szívemben fájj nagyon.

Édesanyám megátkozott
Kiskoromban engemet,
Kitagadta a szívemet,
Kitagadott engemet.

Veternik, 1975.

Moholon a következő formában jegyeztük le:

Vlasity Károlyné Zéltý Kléra (47)

claj, de ma-go - sak a fa - lak

De ne - ház a rab é - let,

Mért is tud - ta - lak sze - ret - ni

Bar-na kis - lány té - ge - det ?

Volna téntám, volna tollam,
Volna egy kis papírom,
Leírnám én mindazt néked,
Amit írni fájdalom.

Van már téntám, van már tollam,
Arcom lesz a papírom,
Leírom én mindazokat,
Mit leírni fájdalom.

* Felhasználásuk jogát köszönjük.

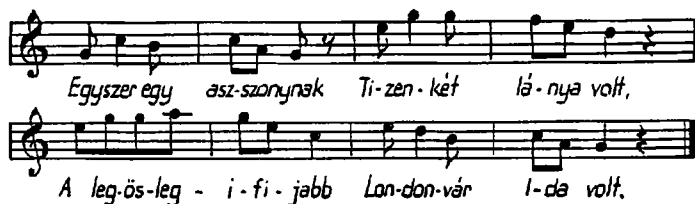
Megállj, kislány, megver az ég,
Nem leszel boldog mindég,
Verjen meg egy rabnak átka,
Verjen meg a magas ég!

Mohol, 1975, B. B.

BALLADÁK

KLASSZIKUS BALLADÁK

61—72. *A szégyenbe esett lány.* Az egész magyar nyelvterületen ma is élő ballada. Vidékünkön két típusát jegyeztük le. Az egyik: a Londováli Ilonka típus szinte éneklőnként alakuló névvariánsokkal s főleg dallam-eltérésekkel viszonylag könnyen gyűjthető gyűjtési területünkön is, a Tisza mindkét oldalán. Eddig közölt változataink: Z. N.: 22 old. (Londováli Ilka); SzKÜV, 49. old. (Rondonváldi Idor). Ebbe a típusba tartozik a 61., 62., 63., 64., 65., 66., 67., 68., 69. s a 70. sz. balladánk. Ezekon kívül Jaksa Mihályné Ágó Julis 63 éves asszony Jázován a Z. N.-ben közölt szöveggel azonos szöveget a 61. sz. (Rózsa Mária által énekelt) dallamtól csak néhány hangban eltérő dallamon énekelte:

Egyszer egy assz-ony-nak Ti-zen-két lá-nya volt,
A leg-ös-leg - i-fi-jabb Lon-don-vár l-da volt.

1972, B. B.

A 61. sz. változat közölt dallama csak a 17. versszakban fordul elő. A többi versszak esetében csak mint legsűrűbben előforduló variáns szerepel. A ballada hossza és a számos variáns miatt célszerűbbnek látszott a szövegsorokat A, B, C, D betűkkel ellátni, s a sorok előtt jelölni a megfelelő dallamvariánst. A szövegek szerinti ritmusváltozást külön nem jelöltük. Figyelemre méltó, hogy a dallam 4., azaz zárósora változik a legkevésbé, a harmadik (C sor) pedig legtöbbit.

A másik típusból egy változatot először 1951-ben jegeztünk le, „Erdőbe lakok én” kezdettel. (Z. N., 30. old.) Ide tartozik a 71. és a 72. sz. balladánk.

Mindkét típus dallama többé vagy kevésbé kifejezetten németes. Közülük némelyik lírai dal dallamaként is előfordul (71. sz. giustoban.)

Az „Ilonkám, Ilonkám” típus balladakezdő pántlikamotívuma Bácskerteszen (Kupuszinán) így alakult önálló dallá:

özv. Péter Pálné Szurap Ilus (81)

daj, is te-ném, nē-kám, nem tom mi lét én-gém?

Há-rom réf pánt-li-kám ab-bé nem ér én-gém!

De nem tu-dom, mi az o-ka,

Hogy bé nem ér a pánt-li-ka!

Verje még az isten a szomszédunk fíját,
 Mos jutott eszémbe, hogy éccer velem hát!
 Talán bizony az az oka,
 Hogy bé nem ér a pántlika?!

1971, B. A. — B. G.

(V. ö.: Berze Nagy János: Baranyai Magyar Néphagyományok, I. 241. old. 1940.)

Megjegyzendőnek véljük, hogy ugyanez a motívum, bár töredékesen, hasonló alakban jelenik meg a Kálmány gyűjtötte „Gyöngyvári Katica” ballada első versszakaként:

Istenem, istenem!
Ugyan mi lelt engem?
Három rőf pántlika

.....

De már hármát vettem,
Bokrot nem köthettem,
Lányom, édes lányom

.....

Kálmány 3., 29. old.

A Kálmány gyűjtötte szöveghez még közelebb áll a teherbe ejtett, azután elhagyott lány probléma Zentán lejegyzett lírai dalának szövege:

Cinka György (73)

Is-te-nem, is-te-nem, va-jon mi lelt én-gem?

Há-rom rőf pántli-ka (de) nem ér kö-rű én-gem!

Mi-kor é-gyet vét-tem, bok-rá-ra kö-töt-tem,

Most még hármát vet-tem, csa-má-ra se köt-het-tem.

Jaj annak a fának, kit a fejsze se vág,
 Jaj annak a lánknak, kit a legény elhagy,
 Engem is elhagyott egy semmirevaló,
 Aki a faluba a legalábbvaló.

Zenta, 1971, B. G.

A 68. sz. balladának hasonló terjedelmű töredékét 1965-ben jegyeztük le először (SZKÚV, 51. old.). Szövegének első versszaka, mely egyébként nem sok összefüggést mutat a további szöveggel („Fölmentem a hegyre”), aztán a „völegény” „menyasszony” említés, végül a záró versszakban az egyébként látszólag szintén ok nélkül megjelenő átok alapján az Eladott lány ballada leszűkült, elsősorban a keresés és az öngyilkosságra rövidült változatának tűnik. Vargyas a Szégyenbe esett lány változatai közé sorolja.

Talán jellemző, hogy Kálmány kéziratos anyagában 7 olyan töredék található, mely kizárólag a keresés s az öngyilkosságra korlátozódik, „Jó estét, jó estét”, (v. „Jó reggelt”) kezdettel.

69. Ennek a balladának mindössze két versszaka (4., 5.) kapcsolódik formailag is ehhez a balladához. Első három versszaka a „Szöcs (Szücs) Maris”, féltékenységből megölt lányról szóló újabb keletű balladából kontaminálódott. (Kálmány 3., 201., 203., 204., 205., 206. old.) Utolsó versszaka is új (vásári) megfogalmazású.

Kálmány számos olyan újabb keletű balladát jegyezt le a teherbe ejtett s elhagyott lányról, melynek a

hasonló témakörön kívül semmi köze a fennebb közölt középkori eredetű Szégyenbe esett lány balladáival (Szép Mariska, stb.). Eddigi gyűjtésünk alatt mindössze két esetben került szalagra ilyen új keletű, vásári célokra készülhetett dal, mely második, harmadik s negyedik versszakában mindössze néhány szó eltéréssel, szinte szó szerint megegyezik a Kálmány által közölt szövegekkel:

Mangurás Ferencné Nagy Anna (61)

Gyulám, Gyulám, é - le - tem re - mé - nye,
 Ná - lad nél - kül nincs a nap - nak fé - nye!
 Te jeggy gróf vagy, én egy ár - va lány - ka,
 Gróf szí - ved az ár - vát mér kí - ván - ta?

1) 3. v sz. 1b) 4. v sz. 2) 3. v sz.

— Gyulám, Gyulám, tekints föl az égre,
 Meg erre ja síró gyermekedre!
 — Gondolkoztam, még meg nem csaltalak,
 De már mostan az istenre hagylak.

Túl a Tiszán van egy kis gunyhócska,
 Abba van egy diófa nyoszoja,
 Abba fekszik egy barna menyecske,
 Mellette jegy síró gyermekecske.

A lábával csak úgy ringatgassa,
 A szájával csak úgy csittitgassa:
 — Aludj, aludj, szerelém virágja,
 Szerelemből jöttél a világra.

Zenta, 1965, B. B.

Dobó Imréné Nagy Matild (56)

Ez a kis-lány ak-kor gon-dol - ko - zott,
 Mi-kor az e - le - je dom-bo - ro - dott,
 A sze-re-lem ak-kor jut e - szé - bé,
 Hull a könnye a ró-zsás kő-tő - je - be.

Falu végén kis ház, gulibácska,
 Abba van egy tornyos nyoszojácska,
 Abba fekszik egy barna menyecske,
 A lábánál egy ringó bölcsőcske.

A lábával el-elringatgatja,
 A szájával el-elcsittitgatja:
 — Csicsis, csicsis, eszem a szép szádat,
 Verje meg az isten az ápadat!

— Laci betyár, tekints fel az égre,
 Vagy erre az árva gyerekekre!
 — Tekintettem, még meg nem csaltalak,
 De már mostand a jó istenre hagylak!

Kisplac. 1972, B. A.

V. ö.: Kálmány 2., III. 12. old. (Egyházaskér); Kálmány 3., 92. old. — A „Gyulám, Gyulám” kezdetű versszak egy „nem népies költemény” kilenc versszakából maradt. Kálmány 2., III. 219. („Szegedi kézirat”).

A Szégyenbe esett lány Vajdaságban gyűjtött változatai: Kálmány 1., II. 60., 61.; Kálmány 2., II. 9., 10. (Szaján); III. 2. old.; HITK, 1970. II. évf. 4. sz. 94. és 97. old.; HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 106. old.; Gombosi népballadák, 24., 25., 27. old.

73—83. *A halálra táncoltatott lány.* A 73. s a 74. sz. ballada négysoros. A szöveg első négy sora a teljes dallamra, a további sorpárok a második két dallam-soron rögződtek. A 74. sz.-nál a harmadik sor gyakran variált. Dallamait v. ö.: Simonffy: „Szeretóm, szeretóm, ez a kicsi barna”.

Tiszavidéki változataink a halálra táncoltatás okaként a több legénytől elfogadott jeggyűrűre utalnak. („Két pár aranyűrűdet...”) A doroszlói és a temerini változat az ördöggel való halálra táncoltatást emeli ki a magyarázó szövegben. Ilyen szempontból érdekes a moholi változat (81. sz.) ahol a halálra táncoltatás okaként társadalmi különbségekből eredő konfliktus szerepel. A 83. sz. változatban a halálra táncoltatás középkori misztikuma helyébe reális fogalom lép: „Borotva vót a cipőjibe”.

A Zentai füzetekben eddig 3 változatát közöltük: Z. N., 11. old., SzKÜV, 45. és 47. old. A Z. N.-ben közölt változatát B. G. Kishomokon is lejegyezte 1971-ben. V. ö. még: Kálmány 1., II. 64.; Kálmány 2., II. 1. old. (Padé); III. 207. old. (Rábé); Kálmány 3., 67—77. old.; H. N., 98. old.; HITK, 1970. II. évf. 4. sz. 95., 96. old.; HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 126. old.; HITK, 1973. V. évf. 15. sz. 48., 49. old.; Gombosi népballadák, 20., 21., 22. old.

84. *A halálra ítélt húga.* (Fehér László). Már nehezen gyűjthető. Szép, régi dallamai szájhagyományos to-

vábbelésről vallanak, ponyvai közvetítés nélkül. Sokszor már csak szikrányi töredéke kerül elő:

Plóker Illésné Gyémánt Viktória (72)

Parlando

Aludj, aludj, Fehér Anna, Lovam viszik i - ta - tó - ra,
 Lovam vi - szik i - ta - tó - ra, Zab - la csö - rög a szá - já - ba...

Majdán, 1975, B. B.

Dallama Barabás-émlék is. („Sokat jáccotta a dudán”). V. ö. SzKÜV, 53. old. valamint 1—4. sz. dallamunkkal.

Moholon a következő érdekes töredéket gyűjtöttük:

Vlasity Károlyné Zéltty Klára (47)

O - da á - tal kis Bács - ká - ba,
 Lē - szál - lot - tam csősz - guny - hó - ba,
 O - da jött egy ma - gam faj - ta,
 Gön - dör su - ba rá - bo - rít - va.

1) 4. v. sz. 2) 4. v. sz. 3) 2. 3. v. sz.

Azt kérdezi, hogy ki vagyok,
Hová való legény vagyok?
— Megmondom én a nevemet,
Egész szülötte földemet!

— Az én nevem Fehér László,
A húgomé Fehér Anna,
A lovam meg hab paripa,
Éjjel nappal megyek rajta.

Megfogták a Fehér Lászlót,
A Fekete Halom alatt,
Kilenc zsandár kerítette,
A tizedik megkötözte.

Mohol, 1975, B. B.

V. ö.: Kálmány 1., I. 24. old.; Kálmány 2., II. 166. old.
(Török Becse); Kálmány 3., 78. old.

85—96. *A három árva.* Ez a ballada eddig dallammal nem került közlésre vidékünkéről. Most egyszerre 12 változatát közöljük. V. ö.: Kálmány 1., I. 23., 24. old.; Kálmány 2., I. 1., II. 11. old. (Szaján); Kálmány 3., 49—59. old.

86. *A „munkai” temetőbe.* — Feltehetően Macahalmáról van szó. Macahalma, vagy Maconka a csókai nagybirtokhoz tartozó majorság körül alakult eselédház-település. Szerbül „Maca-humka”-nak mondják (humka = halom). Ebből lett a szót játékosan, de értelemmel kiforgatott „Maca-munka.” Csókán gyakran használják ezt a formát a néhai urasági munkások.

A 95. sz. változat érdekes összeolvadása a Három árva („Kilenc árva”) és a Két gyilkos nő (apagyilkos lányok) balladának. Az összevont szöveg logikus egész képet ad. V. ö.: Z. N., 37. old., valamint a 177., 178. sz. balladán-

kat, de a 48. sz. rabé nekünk is. V. ö. még a 88. és a 91. sz. balladánk dallamait. Szekeres Ferenc, zenész (94) emlékeztavarral küzdött.

A 96. sz. ballada cigánydalként hagyományozódott, szép szövegrészek megőrzésével. Ezt a dalt ilyen formában is szalagra szedtük:

Mangurás Ferencné Nagy Anna (61)

Parlando-rubato

Te - le ja ko - csim szá - ná - val,
 Kör-nyes-kö-rül de - res ló - val!
 El - a - dom a de - re - se - ket,
 Ka-pok ér - te ez - re - se - ket.

1) 2.4.5.6.7. v sz.

2) 2.4.5.6.7. v sz. 3) 3. v sz.

4) 4.5.6.7. v sz.

5) 4.5.6.7. v sz.

Kurvák, kurvák, szánjatok meg,
 Borom árát adjátok meg,
 Úgy sincs nekem jó vásárom,
 Ne kívánjátok a károm.

Ej, istenem, adj egy csodát,
Dinárokból rakjál bogját!
Ezres legyen a feke,
Százdináros a teteje.

Eltörött a kutam gémje,
Hol itatok holnap dére?
Kis pej lovam hú gazdája,
Rászokott a más kútjára.

Nincsen gyepplöm, mi csinájjak,
A lányokhoz hogyan járjak?
Pántlikából csináltatok,
Mégis a lányokhoz járok.

Jó az uram, jónak látszik,
De csak akkor, mikor alszik,
Tud az engem ütni, verni,
Nem ember egy kendőt venni.

A „cigányos” megjegyzésre adatközlője a következő cigány szöveget énekelte szalagra, folytatásképpen:

Csóró csávó, szokérltál,
De sok lóvét elkérltál,
Csóró csávó, najlë máró,
Csalavëljon mëg a Dëvló!

Zenta, 1965, B. B.

Moholon egy másik cigánydalt is lejegyeztünk erre a dallamra:

Poco-mubato

A - la - csony ház, fűs - tös ké - mény,
Ott la - kik egy ci - gány le - gény.
Szé - pen szól a he - ge - dú - je.
Szép kis - lány a sze - re - tő - je.

Alacsony ház, füstös kémény,
Szomorú ja cigány legény,
Letette ja hegedűjét,
Elcsalták a szeretőjét.

Kicsi kis ház, zöld ablaka,
Még a nap se süt le rája,
Temetőbe egy madárka,
Rászállott egy körösztfára.

(„Még halt a cigánylegény.”)

Mohol, 1975. B. B.

Az 1. és a 4. sor záróhangja következetes felhajlítás. Adatközlője „gyors formában” is hallotta, „más szöveg-
gel”. (♩ = 104). Ezt a szöveget nem tudta.

A Három árva ballada elemeit tartalmazó ponyva-
balladát is lejegyeztünk:

$\text{♩} = 88$

Daj, de bú - san ha - ran - goz - nak,
 Éngöm a zár - dá - ba hagy - nak,
 Léveg - ják gőn - dör ha - ja - mat,
 Elvesztik bol - dog - sa - go - mat.

Isten veled, te jó testvér,
 Ki voltál minden jótevőm,
 Isten veled, és légy boldog,
 Én a zárdába mökhalok.

Kejj föl, kejj föl, te jó anyám,
 Elszakadt már a gyászruhám,
 Elszakadt már a gyászruhám,
 Nincs ki gondot visel reám.

Aki mostoha, mostoha,
 Nem valódi jó anya,
 Mikor fésüli fejemet,
 Nagy bánat nyomja szívemet.

Csóka, 1972, B. B.

A Három árva balladából kiszakadt s vándorverszakká vált két versszakot Temerinben, az „Édesanyám is volt nékem” kezdetű közismert dal dallamán a következő alakban szedtük szalagra:

Édesanyám rózsafája,
Engem nyilott utoljára,
Bár engem se nyilott volna,
Bimbójába hagyott volna!

Temetőbe három árva,
A fő úton sétálgatnak,
— Kejj föl, anyám, édesanyám,
Nincs ki gondot viselne rám!

— Fel is kelnék, de nem lehet,
Kemény a föld, nem engedhet,
Van tinékték mostohátok,
Aki gondot visel rátok.

Édesanyám édes teje,
Keserű a más kenyere,
Keserű is, savanyú is,
Néha-néha panaszos is.

(Enkelte Mosó Józsefné Varga Teréz (81), B. E.)

KLASSZIKUS VIDÁM BALLADÁK

97—102. *Egyszer egy kiráji.* „Társadalmi mondani-
valót hordozó, népi igazságtevést példázó, mesés balla-
da.” (Csanádi—Vargyas). Az egész magyar nyelvterüle-
ten előfordul. V. ö.: Kálmány 1., I. 56. old.; Kálmány 2.,
II. 6. old. (Padé); Kálmány 2., III. 208. (Egyházaskér)

103—105. *A csalfa feleség.* Klasszikus, strófaismétlő
vidám ballada. Egész Európában ismert hasonló formá-
ban. Hozzánk valószínűleg a németek útján került. A
„franciáknál állítólag dramatizált előadásban is élt”
(Csanádi—Vargyas). V. ö.: Kálmány 2., III. 201. (Maj-
dán, Csóka); Kálmány 3., 82., 84., 86. old.

106—107. *Kihajtottam libáimat.* Már a 18. században is ismert, de az egész nyelvterületen ma is élő vidám ballada. Cselekményének valószínűleg átvitt (dévaj) értelme van. Egyik közölt szövegünkben „Gyöngysziget” szerepel. Bácsföldvárnál a Tisza ilyen nevű szigetet képez.

Oromhegyesen 1971-ben T. G. (énekelte Balázs István (68), Zentán pedig B. G. szedte szalagra (énekelte Csomor Istvánné Szíveri Etel (71), majdnem azonos dalmamon a 106. sz. alatt közölttel. (Két középső sorának zárlataiban tér el:

A szövegek két első versszaka is azonos. A harmadik versszak Oromhegyesen:

A szívijé, a májájé hat véka buzát!
A szárnyájé, a lábájé hat piros almát!
Hát az a szép gangos nyaka ugyan mit is ér?
Megölelem a Juliskát, az is sokat ér!

Zentán:

A zuzájé, a májájé hat piros almát!
A szárnyájé, a lábájé hat véka buzát!
Hát az a szép gangos nyaka ugyan mit is ér?
Megölellek kis Juliskám! Hát az nem nagy bér!

V. ö.: Kálmány 3., 88. old. („Szép Ilona”)

MÁS RÉGI STÍLUSÚ BALLADÁK

108—110. *A megölt legény (A megszólaló halott).* Az egész magyar nyelvterületen elterjedt. Rózsa Sándoros szövegváltozatát is hallottuk Becsén:

Nem kelek, nem kelek,
Mer meg vagyok halva,
Rózsa Sándor dufla kése
Hátamba van szúrva.

(Énekelte Novák János, harmincegynéhány éves gépkocsivezető. Meghalt 1975-ben.) — Temerini változatának dallamán lírai (katona) szöveget is lejegyeztünk. (Most jöttem Gyuláról, Gyulai vásárról, stb.).

Moholi változatát Vlasityné Zélicity Klára előbb a Bogár Imre balladának (Zavaros a Tisza) egy közismert dallamváltozatán kezdte énekelni. Szövegének befejező két versszaka lényegesen eltér a megszokott formától. Társadalmi háttérű konfliktusra utal. Utolsó versszaka a Bogár Imre balladának megszokott formulája.

V. ö.: Kálmány 2., II. 15. old. (Szaján); 173. old. (Tisza-Hegyes); Gombosi népballadák, 65., 66. old.

111—112. *A révészek nótája*. V. ö.: Kálmány 2., III. 3. old. (Szöreg); HITK, 1970. II. évf. 4. sz. 102., 103. old. (Csóka, Verbica)

ÚJABB KELETŰ BALLADÁK

BETYÁRBALLADÁK

113—117. *Bogár Imre*. Az egész magyar nyelvterületen elterjedt, vidékünkön általánosan ismertnek tartható ballada. Nagyszámú kiadványban is szerepelt már. Bogár Imre csongrádi lovasbetyár volt, 1862-ben akasztották fel Pesten — és nem a zentai Akasztófa-dűlőben, a helyi monda szerint. Dallama csak változatok erejéig különbözik, több-kevesebb eltéréssel, szövege is azonos formulákból áll, szinte ötletszerű változtatásokkal.

V. ö.: HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 114., 122. old.; HITK, 1973. V. évf. 15. sz. 19. old.; Gombosi népballadák, 31., 32., 33., 34. old.

117. *Mikor Rózsa Sándor*. A szövegben a Rózsa Sándoros névcseré utólagos.

118—120. *Csali Pista*. 1954-ben gyűjtött változatunk óta számtalanszor találkoztunk ezzel a balladával. Szinte

valamennyi jó nótás asszony vagy férfiember ismeri. A „Röpülj páva” országos népdalvetélkedő után Rózsa Sándoros változata a gyermekprodukciók egyik dalává vált. Dallama is, szövege is csak kis eltéréseket mutat. Nyers István a televízióban közismertté vált dallamon is énekelte a 120. sz. szövegét. Károlyné Döme Klára a Z. N.-ben közölt Endre báró lánya dallamának első két dallsora szerint, ABBA-s változatú dallamon a következő négy versszakot énekelte:

Esik eső, jaj de szépen csöpörög.
Az én rózsám ablakába becsöpög,
Ki-kinyissa szobája négy ablakát,
Úgy hallgassa az eső suhogását.

Alkonyatkor harangoznak imára,
Édesanyám akkor szült a világra,
Alkonyatkor hagyott el a szeretőm,
Alkonyatkor verje meg a nagy eső.

Békót veretek a lovam lábára,
Mert nem hallgat a gazdája szavára,
Békóba ver engem is a szerelem,
Az Alföldön legszebb lőjánt szeretem.

Gyenge fűre deres harmat hullatott,
Kesej lovam, ne legelj, mert bandukolsz,
Vigy el engem kisangyalom házáig,
Hogy a szívem ne fájjon oly sokáig.

Zenta, 1963, B. B.

A Törteiné által énekelt változat dallama a „Styriában, Ajk faluban mi történt” dal dallamával mutat rokonságot (2. sor).

V. ö.: Kálmány 2., II. 9. old., III. 205. old. (Majdán), 206. old. (Egyházaskér). HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 112. old.; HITK, 1973. V. évf. 15. sz. 32. old.

121—126. *Bakony erdő gyászba van.* Különböző kez-
dősorral („Bécsi erdő”, „Ez az erdő”, „Ez a falu”, „Ez az
utca”, „Mátészalka” stb.) erősen elterjedt. Vidékeinken
a Rózsa Sándoros változata a leggyakoribb. Ez a név
valószínűleg utólagos névcseré folytán került a szöveg-
be. Nem egy helyi ballada is alakult erre a mintára,
elsősorban névhelyettesítéssel. (B. B.: „Emberek, sorsok,
balladák — Két zentai népballada nyomában” HITK,
1971. III. évf. 7. sz. 60. old. „Kálmány Antal”). A HITK-
ban közölt helyi ballada dallamától a 122. sz. dalunk
csak néhány hangban tér el:

2. SOR 3. SOR 4. SOR

Gyász-ba van, hal-va van, Ró-zsa Sán-dor

Karácsonyi Pálné Horvát Ilona (71) Egyházaskéren (Ver-
bica) 1972-ben a Törteimé-féle változattól (123. sz.) mind-
össze két hang eltéréssel énekelte ennek a szövegnek
első négy versszakát (gy: T. G.):

Ró-zsa Sán-dor fog-va van.

V. ö.: Kálmány 3., 133—137. old.; HITK, 1971. III. évf.
7. sz. 128., 130. old.; HITK, 1973. V. évf. 15. sz. 22. old.;
Gombosi népballadák, 43. old.

126. sz. balladánknak tulajdonképpen a helyi balladák
közt volna a helye. Dallam és szövegrészei miatt közöl-
tük ebben a csoportban. V. ö.: Kálmány 3., 137. old.

127. *Rózsa Sándor még húszéves korában.* Rózsa Sán-
dor neve valószínűleg később került egy elfelejtett be-
tyárnév helyére. V. ö.: SzKÜV, 60. old. „Dobos Gábor”.
Azonos dallammal és szöveggel lejegyeztük Oroszlámo-
son és Majdánon is (B. B.). Dallama: Kerényi i. m.-ben.
V. ö. még: Kálmány 3., 146. old.

128. *Tisza szélén elaludtam.* Az elterjedt „Nem lóptam én életemben” kezdetű dal dallama. Az első versszakot kivéve a befejező ütem a variációjelzés dallamán. (L. Kerényi i. m.) V. ö.: Kálmány 1., II. 85.; Kálmány 3., 141., 142. old.

129. *Kecskeméti gavallérok.* A szöveg néha csak a második sor dallamára énekelve. A dallam a szöveg egész folyamán alkalmazkodó ritmusú. V. ö.: Kálmány 1., I. 50 old. Kálmány 2., II. 20. old. (Padé); III. 22. old. Monostor); Kálmány 3., 154., 155. old.

130—131. *Kilenc betyár („Pápainé”).* Szövegét L.: Z. N., 27. old., valamint SzKÜV, 68. old. Dallamát v. ö.: 156. sz. balladánkéval („Szabó Gyula, Horvát Jolán”); Z. N., 5. old. — Kónya Sándor a következő dallamon jegyezte le ezt a balladát Csókán.

V. ö. még: Kálmány 1., I. 46. old. II. 74., 75. old.; Kálmány 2., II. 168. old. (Szaján) Kálmány 3., 161. old.; HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 130. old.; Gombosi népballadák, 44., 45., 46. old.

132—142. *Szendre báró lánya*. Sebestyén Gyula megállapítása szerint szövege Magyar Gusztáv verse (1857), Simonffy Kálmán pedig az eredeti dallam szerzője, „s a Hölgyfutár műmellékleteként jelent meg”. (Ortutay: Kálmány 3., 252. old.) Vidékünkön általánosan ismert. Vajdaságban gyűjtött változatait l. még: Kálmány 1., II. 98. old.; Kálmány 3., 175., 177., 178. old.; HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 111. old.; Gombosi népballadák, 48., 49., 50. old.

A „Géza báró” alcímű balladánk több juhászdal, ill. ballada összeolvadásából képződött. Első versszaka még a „Nem akar a vezérürüm legelni” dallamát kíséri. Második versszaka után áttér egy másik elterjedt juhászdallamra (SzKÜV, 12., 17. old.) azután ez körül variálódik. V. ö.: 12—16. sz. dallamunkkal. A szöveg elején a „Nem akar a vezérürüm legelni” kezdetű juhászdal versszakai természetesen mennek át a Géza bárós balladaszövegbe, majd a „Szépen legel a kisasszony gujája” (junyája) kezdetű, általában akasztás nélkül végződő pásztordal szövegei következnek. A vezérürüs juhászdal később váltakozva jelentkezik a Szendre bárós (Géza báró) szövegekkel, majd végleg ez utóbbiba megy át. Az összefonódás végül is szép balladaszöveget eredményez. A juhászlegény megnevezése (Barna András) ritkán szokott előfordulni a Szendre báró szövegeiben. Lehet, hogy itt is a Barna Jancsiból alakult.

133 sz. ballada dallamával azonos dallamon, 1972-ben T. G. szintén lejegyezte Egyházaskéren, Karácsonyi Pálné Horvát Ilona 72 éves asszony ajkáról, azzal az eltéréssel, hogy a szövegbe második versszakként a következő szöveg ékelődik:

Éjfél után egyet ütött az óra,
Az ablaknál szépen szól a furuja,
Furujaszó behallik az ablakon,
Ébredjen fel a nagyságos kisasszony.

135. Dallamát v. ö.: SZKÜV, 58. old. („Csendes este szállott le a pusztára”.)

138. V. ö.: SzKÜV, 55. old. Ettől mindössze a második sorába tér el a Vajda Csaba (23) Kevi, által énekelt változat.

A szöveg is majdnem szó szerint azonos, csupán hetedik és nyolcadik versszakként ékelődnek be a „Jaj, de szépen kifaragták azt a fát” és az „A nagyutcán végigmenni nem merek” kezdetű versszakok.

142. A közismert „De ki tudnám panaszkodni magamat” kezdetű dal dallamának közeli változata. (L.: Kerényi)

Elterjedtségére jellemző, hogy Temerinben, egy eredetileg feltehetően más betyárról szóló dalt, melyben a név később Rózsa Sándorra változott, adatközlője szintén a Szendre báró balladával hoz kapcsolatba:

Mosó Józsefné Varga Teréz (81)

Jaj, de szé-les, jaj, de hasz-szú ez az út,
A-mel-li-ken Ró-zsa Sán-dor el-in-dút,
Raj-ta van a fe-hér in-ge, ga-tyá-ja
Rá-sü-tött a fé-nyes nap-nak su-gá-ra.

Jaj, de szépen kifaragták azt a fát,
Amellikre Rózsa Sándort akasszák,
Rajta van a fehér inge, gatyája,
Veri a szél lagos szárú csizmáját.

(„Mer Endre báró lányát szerette. Azé akasztották fő!”)

TemerIn, 1976, B. B.

143—144. *A kisasszony gujása*. Általában gulyáslegény szerepel benne. A szövegből hiányzik a balladává formáló konfliktus s az érte járó bűnhődés, az akasztás. A 144. sz. teljes szövegét tekintve (s a dallama szerint is) a „Nem akar a vezérürüm legelni” kezdetű juhásznóta egyik variánsa. (L.: 12—16. sz. pásztordalunkat.) V. ö.: Gombosi népballadák, 51.

GYILKOSSÁGOKHOZ FÜZŐDŐ BALLADÁK

145—148. *A magát feladó (koma-) gyilkos legény (Bar-na Jancsi)*. A Nyers István zenész által énekelt forma (148. sz.) az 1951-ben gyűjtött változatunkhoz áll igen közel, mind szövegét, mind dallamát illetőleg. Z. N., 25. old. Ezt a dallamot katonadalként is lejegyeztük 1953-ban Csókán. („Rígó madár szépen fütyül az ágon, Öreg huszár heverész a vaságyon” kezdettel) Katonadalok, 96. old. V. ö. még: Kálmány 2., II. 175. old. Padé; Kálmány 3., 156., 158., 159. old.; HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 123., 125. old.

149—155. *A gyermekgyilkos anya (Szabó Vilma)*. Általánosan ismert. Több-kevesebb eltéréssel ma is könnyen gyűjthető. A cselekmény helyét is jelezni akaró kocsmá (kocsmáros) vidékenként, sőt éneklőnként is változhat, helyi kocsmák, kocsmárosok nevének beiktatásával. Így pl. Búrán Bendi (Burány Benedek) a század elején volt kocsmáros Hiressoron, Zentától kb. 17—18 km-re (150. sz. ballada). Karácsonyi Mihályné Smirkász Anna 64 éves oromhegyesi eredetű adatközlő a legáltalánosabban elterjedt dallamon (149—150.) a következő szöveget énekelte:

Szabó Vilma kiment az erdőbe,
Léfekütt a nyárfa hűvössibe,
Ára mentem, kijátottam neki,
Kejj fő, Vilma, mer meglát valaki!

Szabó Vilma nem vette tréfára,
Beugrott a palicsi csárdába.
Még a borát meg se bírta inni,
Kilenc zsandár az ajtót benyití.

Szabó Vilmát hat zsandár vallasza,
A babája kúcslukon hallgassa:
— Vald ki, Vilma, ne veresd magadat,
Hová tetted három magzatodat?!

— Egyet tettem Palics közepibe,
Kettőt még a nyárfa hűvössibe.

Szabó Vilma tíz aranyúruje,
Nem teszi már többet a kezire!
— Tëdd el, Vilma, ládád fenekire,
Ha lányod lesz, jó lesz a kezire!

Szabó Vilma tíz sejem kendője,
Nem teszi már többet a fejire!
— Tëdd el, Vilma, ládád fenekire,
Hogyha mëghalsz, szentfödél lesz belüle!

Mohol, 1975, B. B.

A „Negyediknek öngyilkosa vagyok” sornak teljesebb megértése végett: Szabó Vilma elfogatása idején is állapotos volt. Közelebbről vallanak erről az egyébként 149. sz. dallamon, ezzel azonos egyéb szövegrészekkel a következő versszakok Temerinből:

— Egyet tettem rózsafa tövébe,
Másodikat Tisza fenekére,
Harmadikat szivem közepére,
Harmadikat szivem közepére!

Mosó Józsefné Varga Teréz (81) B. B.

Szabó Vilmát hat zsandár vallatja,
Szeretője kúcslukon hallgatja:
— Vald ki, Vilma, minden bűneidet,
Hová létted öt kis gyermekedet?!

— Kettőt tettem rózsafa tövébe,
Másik kettőt Tisza fenekébe,
Ötödiknek most vagyok gyilkossa,
A szerelem visz engem a sírba!

Ternovác Istvánné Szücs Erzsébet (62) B. B.

V. ö.: Kálmány 2., II. 25. old. (Szaján); III. 202. old.;
Kálmány 3., 194. old. (Csóka); HITK, 1971. III. évf. 7. sz.
105. old.

Egy másik, a Szabó Vilma ballada motívumaiból épült
töredék, az adatközlő szavai alapján úgy tűnik, mégis
más balladából maradt.

Mosó Józsefné Varga Teréz (61)

Fűr-jes Ö-r-zi ki-mént az er-dő-be.
Le-fe-kült a nyár-fa hí-ves-sé-be,
Á-ra ment a Du-dás sze-re-tő-je:
Kejj föl, Ö-r-zi, ke-res a vár-me-gye!

Fűrjes Örszi tífodru szoknyája,
Fölakatt a börtön ajtajára,
Arra kérem a börtön urajmat,
Akasszák ki tífodru szoknyámat!

„Betyár asszony vót. Kishegyési betyár asszony vót. És osztán úgy hozták őtet itten lóháton a betyárok Temerinbe. És asztán ő itt férhő mént. Ő mint csárdás asszony vót. Csárdájuk vót, és akkor ott a betyárokat gondozta ő. No, mikor az Őrzi az első urát elhatta, akkor férhő mént ehő a Dudáshó.

Hát, a Dudás még szeretője vót, csak mént utánna mindén felé — bújosott az Őrzi, mer mán akkor a betyárokat keresték. Rózsa Sándor idejibe vót. No, akkor a Dudás kimént:

— Kejj föl, Őrzi, keres a vármegye!

Őrzsit megfokták, bevitték a börtönbe. Bezárták az ajtót, csendörök kiméntek a kapun, Fúrjes Őrzi mán kint vót utánnuk! Valami fú vót a kezibe bele vágva. Csak rátette kilíncsre kezit, mán akkó ára mént amőre akart.

Benne van ez a nótába is, csak mos mán én aszt éfelejtettem.

Kilencvenkilenc esztendős vót, mikó Temerinbe eltemették, de már akkor harmadik, vagy negyedik ura vót neki.

Kis, törpe asszon vót.

Hát hogyné ösmertem vóna! Nagyon szerette kártyát hánni. Még így a lányokat vracسانی össze, még szét! Ilyeneket csinát ő!

Kicsike, sovány, görbe asszony vót, de nagyon tudott káronkonnyi.

Én lehettem olyan 35—40 éves mikó meghalt. Van errú sok nóta, csak én nem . . .”

Temerin, 1976, B. B.

156. *Szerelmi gyilkosság* (Szabó Gyula—Horvát Jolán). Dallamának változatát román népdalműsor keretében is hallottuk, román szöveggel. (Újvidéki Rádió, 1967. XII. 12.) V. ö.: Z. N., 7—8 old. Dallamát v. ö. még: 130. sz. dallamunkkal.

157. Szerelmi öngyilkosság (Bíró Margit). V. ö.: Z. N., 19. old. — B. G. Kispiacón is szalagra szedte minimális eltérésekkel.

Egyéb szerelmi öngyilkosságról szóló balladából maradt Temerinben az alábbi töredék:

Mosó Józsefné Varga Teréz (81)

Giusto

Készídd, a-nyám, á-gya-dat, vasár-nap es - té - re,
Asz-ta-lo-dat is terítsd le bánsony fe-ke - té - vel,
Ko-sza-rút is te-gyél rá-ja, majd el-gyűnáz ó - ra,
Bárcsakanyám, a vi-lág-ra sosem szül-tél vol-na!

... ..
... ..

Vőlegényem karom mellett vigye a fejfámat,
Te meg, anyám, holtom után tartsd a lakodalmat!

„Öngyilkos lett a lány. Erővel akarta az anyja, hogy menjen aho a gazdag legényhő férhő. A lány még nem szerette. Nohát akkor kitűzték a lakodalmat, hogy vasárnap maj lesz a lakodalom. Nohát a lány előző nap megmonta az anyjának, hogy vasárnapra tericcse lë gyászfeketével az asztalt.”

Temerin, 1976, B. B.

A szöveges szájhagyomány szerint ebben a töredékben az öngyilkosság egészen más motivációra épül: társadalmi különbségekből eredő férjhez kényszerítés az oka. Ez a motívum, mellesleg, már a középkori balladáknál is jelen van. („Eladott lány”)

GYÁR, GÉP OKOZTA SZERENCSETLENSÉGEK

158—164. *A cséplőgépbe esett lány (Farkas Julcsa).* Többnyire egységes dallamon éneklük. A két felsőhegyi s az oromhegyesi dallam (158., 159., 160.) az 1954-ben lejegyzett változatunk dallamától alig tér el (Z. N., 3. old.) A bácskerteszi változat erősen töredékes, úgy tűnik, helyi eseményhez alakított ballada. A többi változattól eltérően itt férfi esik a dobba. Ez más közleményekben nem egyedülálló példa. (pl. *Balladák Könyve.*) A balladai konfliktus lényegére a 158-as szöveg mutat közvetlenül: „Ennek is a masina a halála!”

V. ö.: Kálmány 2., III. 10. és 218. old. (Egyházaskér). Ehhez Kálmány a következő megjegyzést fűzi: „A színhelyhez, Zentához mentül közelebb hallja az ember e szerencsétlenséget dalolni, annál terjengősebben van előadva az esemény. Míg a távolban élő csak a feltűnőbb mozzanatokot méltatja figyelmére, addig a közelben a legkisebb részletekre is kiterjeszkednek, mivel nagyon az esemény hatása alatt élnek.” Kálmány tehát zentai eredetűnek tartja. Száz évvel ezelőtt lehet, hogy konkrétabb bizonyítékai is voltak. Megjegyzése azonban a ballada vásári terjedésével is magyarázható (góc: a zentai vásárok). V. ö. még: Kálmány 3., 223., 225. old.

165—169. *Leégett gyár.* Az új motívum, a gyár, szinte az esemény egyik főszereplője, társadalmi jellegű konfliktus hordozója. V. ö.: SzKÜV, 70. old. Dallamán lírai szövegek önállóan is előfordulnak.

HELYI TÖRTÉNETEKET MEGÉNEKLŐ DALOK

Tartalmuk valamennyi esetben hiteles helyi eseményből ered, melynek részletei a szájhagyományban prózában is fellelhetők, utánajárással gyakran dokumentálhatók is (Piszár Pali, Kálmány Antal, stb.).

170. *Bányászlegény bújába.* Szintén az iparosodáshoz kapcsolódó balladás dal. Éneklője Almánci Mihály Verdniken (Vrdnik) volt bányász a század elején, de Pécssett s egyéb bányákban is. (L.: HÍD, 1970. 9. sz. B. B.: „Élet és történelem”) Dallama: „Bakony erdő gyszba van.”

171. *Gyuri Bandi.* Hasonlóan a Török Zsuzsi c. balladához, a szöveg az esemény leglényegesebb, legballadaiabb részeit őrzi már csupán. Kálmány több változatát lejegyezte, általában hosszabb szöveggel. Az ő szövegei szerint Gyuri Bandi mézszáros a feleségét ölte meg, mert „Egy vén ringyót szeretgetött titkossan”. V. ö.: Kálmány 1., II. 81., 82., Kálmány 2., I. 9. (más szöveg azonos névvel). Ugyanebből egy versszak Ecsedi—Bodnár, 131.; Kálmány 2., 176. old. (Padé); Kálmány 3., 181. old. (Horgosról szegedi földre került adatközlőtől.); 183. old.

172. *Török Zsuzsi.* A ballada némelyik formulája több helyt is előfordul Kálmány gyűjteményében. Pl. Kálmány 1., II. 82. old. (33. sz.) (Szeged) stb. Közölt szövegünk úgyszólván egészében is fellelhető a Koszorúk II. kötetében: 67. old. 13. sz. (Pusztá—Földvári gyűjtés). V. ö. még: u. o. 68. old.

173. *Kozma Pista.* Egyversszakos töredékét ereszkedő dallamon először 1953-ban jegyeztük le Zentán. (Z. N., 31. old.) Mindkét töredék adatközlője (Bodor Veronka és Kalmár Jánosné Gere Julianna) azonos forrást jelöl meg a „kitől tanulta?” kérdésre: Kalmár Andrást (1856—1940) (Anyai dédapám volt.) Mikor az eltérő dallamokat szóvá tettem, B. V. megjegyezte: „Tudod, az öreg sokszó danót más-más dallamokon egy szövegét. Még

szerette egy dallam alá szédni a szövegeket." Egy időben pásztor volt. Lovakat őrzött a járásosztás előtt (1881).

174—175. *Piszár Pali*. Hiteles eseményen alapuló ballada. A gyilkosság 1891. november 16-ra virradóra történt, Zentán. (L. B. B.: „Emberek, sorsok, balladák”, HITK, 1971. 7. sz.) A gyilkosság oka kocsmai virtuskodásból eredő veszekedés. Piszár Pali Kazinczi Ferenczet ölte meg. Mindkettő nagygazda legény volt. A moholi adatközlő (Illés Katalin) az eseményhez külön fűzött megokolásban már társadalmi jellegű konfliktust emel ki: „Hát a Piszár Pali vót egy gazdag legény, oszt egy lány szerettek Horvát Jánossá. A Horvát János még szegényebb legin vót, oszt a lány aszt szerette. Oszt a Piszár Pali azé tette jē láb alú. Mer ő szerette ja lányt. Ketten a Géza Janivā.” Az esemény körüli írott emlékekben s a még fellelhető szájhagyományban harmadik (segítő) személy szerepét nem tudtuk bizonyítani. A Géza Jani, vagy a Farkas Fercsi más helyi események szereplőiként kerülhettek a balladába. A 174-es balladában a szereplő Bandi Flóriné csúfnév. Igazi neve Vörös Flóriánné. Kocsmárosné volt az időben Zentán.

A ballada néhány motívuma Kálmány gyűjteményében sokfelé fellelhető (Kálmány 3., 187. old.: utolsó versszak; Kálmány 1., II. 82. old. 33. sz. első és negyedik versszak stb.)

176. *Kürti Gyura*. Szabó Istvánné e helyi ballada előadása közben emlékezetzavarral küzdött a szereplők neveit illetőleg. („Hát nem a Lúkot ölték meg?") Úgy tűnik, két helyi balladából kovácsolódott ez a töredék.

177. *Borda Mári*. A századvég s a század első évtizedeinek szociális feszültségeit tükröző ballada. Érdekes, hogy ilyen feszültségekre utaló szövegrészek Temerinben több esetben is előfordulnak. (L.: „Angyal Kórház” 2. v. sz.; „Korëla Mári”)

178. *Gubics Matyi*. Helyenként a „magát feladó gyilkos” (Barna Jancsi) mintájára született, helyi ballada.

Dallamában, mely o hosszú szöveg végéig nem változik, helyenként parlandós ritmusú képletetek vannak. Dallamát v. ö.: 156. sz. (Szabó Gyula—Horvát Jolán); és Z. N., 78. old.

179—180. *Két gyilkos lány.* Az apagyilkos lányok története Vajdaság-szerzte elterjedt, ballada- és rabénekmotívumokban él tovább. V. ö.: 95. sz. balladánkkal, 48. sz. rabéneünkkel. L. még.: Z. N., 87. old.; Gombosi népballadák 64. old.; Kálmány 3., 192. old. A Kálmány kéziratot hagyatékában fellelt, Egyházaskéren (Verbica) lejegyzett szöveg szintén rabénekebe megy át.

181—182. *Dánel Gyuri—Dánel Józsi.* E testvérgyilkos-ságot megéneklő ballada Vajdaságban leginkább ehhez a két névhez fűződik, vagy ezekből a nevekből alakult neveket vesz fel. Temerinben a szereplők nevét már elmosta az idő:

Ternovác Istvánné Szücs Erzsébet (62)

É-des fi-já azt ü-zen-te zany-já-nak:
 Fe-hér pár-nát küd-jön fe-je aj-já-nak
 Fe-hér pár-nát küd-jön fe-je aj-já-nak,
 Fe-hér paplant küd-jön ta-ka - ró-já-nak!

Édesanyja visszaírta fijának:
 Egy nagy követ tegyen feje ajjának,
 Egy nagy követ tegyen feje ajjának,
 Bátyja vérét tegye takarójának!

Temerin, 1957, B. B.

A 181. sz. ballada után közölt szájhagyományi adalékon kívül pontos eredetét bizonyító anyagot eddig nem sikerült kimutatnunk. T. G. 1972-ben Kispiacson is szalagra szedte azonos formában. (Énekelte Varbai Lajosné Kovács Matild (67).

„— Kitől tanulta?

— Szüretőtünk a szögedi földön, és ottan hallottam attú a szögediektű. Lánkoromba.

— Tud-e valamit a szereplőkről?

— Éltek . . . Az a Pécék Pista, zenész (Nyers István) az monta, hogy üsmerte őket valóba. Én nem üsmertem őket.”

Bácskertesesi változatának dallamát lírai dalként is lejegyezte. B. A. („Szógalegény mesztélláb mént szántani”). V. ö. még HITK, 1971. III. évf. 7. sz. 110 old.; Gombosi népballadák, 58. old.

183. *Farkas Gyuri—Farkas Józsi.* Az előző testvérgyilkosság mintájára induló ballada, más vezetéknevekkel, mely aztán a cséplőgépbe esett lány (Vajdaságban Farkas Julcsa) motívumaival épül össze. Talán jellemző, hogy a dallam is a Farkas Julcsa (158. sz.) errefelé legáltalánosabban elterjedt dallama, s az is, hogy a martonosi esemény Farkas nevű testvérekről szól. Éneklője a Barna Jancsiról szóló balladát is erre a dallamra énekelte, az előző folytatásaként.

184. *Budai Nagy bíró.* Szajánban, a ballada története után kutatva, az egyik házban a gazdasszony egy gangasztalra mutatott:

— Itt történt é! Enné ja zasztalná! Csak az asztal vót más, de nem ez!

Szövegének második versszaka vándorversszak, a „halálra táncoltatott lány”-ból. Dallama: Simonffy: „Szere-töm, szeretöm, ez a kicsi barna.”

184. *Szomorú őszi délután.* Adatközlők által hitelesnek vallott helyi esemény. Szövege csiszolatlan, a szótag-szám is sokszor változik. Ezt az igen hajlékony, alakítható

pásztordallam teszi lehetővé. (L.: 1—5. sz. dallamunkat.)

185. *Geszti Jóska*. Tulajdonképpen a betyárballadák közt lenne a helye. Geszti Jóska, azaz Geszten Jóska ismert betyár volt. Lejegyzésekor adatközlője ezt fűzte hozzá: „Éccé a TV műsorba vót, hogy kik szerepötek. Hát én olvasom a nevüket, osz vót egy Geszti János. Aszongva az uram: Të mama! Én errü a Geszti névrü tudok egy nótát. De mikó! Még gyerekkoromba tanútam. Addig ëre, addig ära, hogy lassan-lassan eszibe jutott. Én mög cëruzát, osz... lëirtam. Eszt tudom rúlla.”

186—187. *Zákán János, Vastag Matyi*. Helyi eseményeket tárgyaló dalok, konfliktus és tragédia nélkül. Dallamuk: 1—5. sz. stb.

A csúfolódó szövegű dalok szereplőihez olykor (tárgytörténeti okkal? anélkül?) balladás jellegű szövegek is kapcsolódnak:

Bodor Veronka (39)

Të-ca né-ni ká-posz-tát főz, i-ju-ju!

Kontya a-lá ü-tött a gőz i-ju-ju!

Hányja-ve-ti fá-ka-na-lát,

Ki-höl ad-ja Marcsa lá-nyát, i-ju-ju!

1) 2. v sz.

Zenta, 1953, B. B.

Tëca néni háza vége kilukadt,
Zahán Bandi az égyikkel elszaladt,
— Nő bánca kend, édesanyám, hagy vigye,
Gyüvő öszre allész kennek a veje!

Szabó Gizella (16), Felsőhegy, 1953, B. B.

Szabó Tëca—Zahán Bandi névvel Bodor Veronka szerint a zenta-határi földeken az ő gyermekkorában még egy mondóka volt divatban:

Szabó Tëca hírös lány,
Míder van a dërökán,
Szabó Tëcát illeti,
Zahán Bandi szereti.

Mondtam, Bandi, nő vëdd-ë,
Mer nem gyözöd míderrë!
Ha nem gyözöm míderrë,
Nyakát vágom nagykéssë!

(„Tanútam Füstös Rozátú az adahatári szállások közt a huszas években libapásztorkodás közben.”)

Zenta, 1953, B. B.

188. *Hallottatok az ujságot az életbe.* Vikár Béla közreadta a század elején.

189—190. *A végig kikoszarozott kérő.* Kálmány Egyházközségén jegyezte le két változatát. Első (Kálmány 3., 91. old.) a 189. sz., második (Kálmány 3., 92. old.) a 190. sz. változatunk szövegével mondható majdnem azonosnak. Csókai változatunk két utolsó sora vándormotívum, súlyos tartalmú katonadalokból került ide. Itt profán értelmű. V. ö. még: Ortutay: Magyar Népballadák. 225. sz. (700. old.).

191—194. *Vizibornyú van tēbenned* . . . V. ö. Kálmány 3., 219. old.

195—199. *János bácsi eladta a szamarát*. Szövegét v. ö.: Vikár Béla: Magyar Népköltési Gyűjtemény, 1905. 26. old. (16. sz.) („Hencza Csicsa eladta a szamarát”).

200—202. *Feleségem ojan tiszta*. Cáráné Körmendi Annus szerint még igen sok „csúnya” szövege van. V. ö.: Kálmány 1., I. 198. old.

205. *Mikor mentem a vizitációjóra*. Összefüggő, tizenhárom versszakos katonaszöveg, melynek majdnem valamennyi versszaka önállóan is előfordul egyéb katonadalokban.

206. *Bányászlegény bújába*. Az iparosodáshoz kapcsolódó, utolsó versszakaiban a „kórházi balladák”-ba hajló szöveg. Éneklője Almádi Mihály Verdniken (Vrdnik) volt bányász a század legelején, de Pécssett s egyéb bányákban is. (L.: HÍD, 1970. 9. sz. B. B.: „Élet és történelem”.) Dallama: „Bakony erdő gyászba van”.

207. *Ha bemegyek Angyal kórház kapuján*. Az Újvidéki Kórház (később Tartományi Kórház, ma Klinika) fő épületének homlokzatán (ma Sebészeti Klinika) a majolika dombormű két angyalt ábrázol. Innen „Angyal kórház”. V. ö.: Gombosi népballadák, 69., 70. old.

208. *Jó estét, te kisleány*. Szinte nyersfordításnak tűnő, vidám (idegen) dallamú ballada. A szöveg sokhelyütt logikai hiányosságokat mutat. Az esemény mögött így nem érződik a „lehetőség”, a „megtörténhetett” szükséges varázsa. Talán innen van, hogy a szöveg is (bár helyenként jól simul a dallamhoz), maga is idegenes.

Dr. Burány Béla

A DALLAMOKRÓL

Több mint kétszáz szöveg szerint rendezett balladánál szükséges egy olyan áttekintés is, ami képet nyújt a szövegek dallamokhoz való kapcsolódásához.

A dallamok vizsgálatánál a Járdányi-féle rendet vetjük alapul, illetve a dallamvonal rajza szerint csoportosítottuk a dalokat. Az anyag természete azonban eltéréseket kívánt. Nagy vonalakban különválasztottuk a visszatérő formájú dalokat („új stílus” II.) a nem visszatérőtől („rég, régies stílus”, I.), de e csoportokon belül a kisebb egységeket már nem pusztán a dallamvonal szerinti rokonság szabta meg, így helyenként az is megtörtént, hogy egyes dallamok a dallamvonal-rokonság ellenére is más-más csoportokba kerültek. Az ún. „rég, régies stílus”, népzenei ősrétege (A) után a következő alcsoport (B) önként kapcsolódott az idegen eredetű, az idegen jegyeket még erősen magán viselő csoporthoz (C), ezen keresztül pedig a népies dalok csoportjához (D). Külön egységbe foglaltuk az átalakult, önálló formává kerekedett féldallamokat (E), majd a ma is töredék állapotában élő féldallamokat (F). Végül két dallam szerkezete annyira népdalszerűtlen, hogy önálló címszó alá soroltuk. Csak ezek után következik a visszatérő formájú dalok csoportja („új stílus”), amit kis és nagy ambitusú kezdősorok szerint választottunk szét. Itt nem különítettük el a népies műdalokat, mert a rendbe szépen illeszkednek, csupán a jegyzetekben utalunk rájuk. (Népies műdalokon többnyire 18—19. század folyamán keletkezett, a magyar népdalokhoz hasonló, de idegen elemeket használó dallamokat értünk. Határt az elnépdalosodott műdal, vagy az elműdalosodott népdal között — forrás, vagy bizonyíték híján — csupán szerkezeti és dallamépítkezési furcsaságok szabnak. Pontos megkülönböztetési kritériumaink nincsenek.) Az idegen és népies dalok az anyagnak kb. egyharmadát te-

szik ki. Sok azonban az ún. perifériális dallam, vagy a műdalos izlésű dallamfordulat az előadásban.

A dallamanyag egyéb figyelemre méltó tulajdonsága, hogy a régi és régies stílus igen szép számban képviselt. A vidékünkön élő régi stílusú dalok zömét éppen az epikai jellegű dalok őrzik. Közöttük pár dallam még mindig igen elevenen él, megannyi változatban. Vannak kopott, vagy romlott dallamok is, sőt olyanok is, amelyek „lezüllöttek” — obszcén, vagy csúfolódó szövegek hordozóivá váltak. A csoportosításnál ezért egymás után soroltuk a népdal-műdal rokonokat, eltérve a dallamrend szabályaitól inkább, hogy a folyamatos alakulás, változás szembe tűnőbbé válhasson. Ezeket nem is soroltuk külön címszó alá, csupán a jegyzetekben utalunk rájuk.

A második (II.) csoport (visszatérő formák) változatokban szegényebb. Még egy érdekessége, hogy a nagy ambitusú kezdősorú dallamok, amelyekből a lírai daloknál a legtöbb van, igen kevés számban képviseltek. ABBA-s szerkezetű nincs.

Földrajzi elterjedtség tájékoztatójául a jegyzetekben megadjuk zárójelben a Járdányi-féle földrajzi mutatót, ahol csak lehetséges.

A jegyzeteket a dallamrend szerint új sorszámmal láttuk el, ezután következik a könyvben szereplő sorszá-
mok (nem nagyság szerinti) felsorolása.

A Járdányi-féle függelékre való hivatkozáskor az oldalszámon kívül a dallam kezdősorát is idéztük, tekintve, hogy a címszó után kottakép helyett csak az első sort közli szolmizációs szótagokkal.

A táblázatok összeállításánál az első sor hasonlósága volt elsősorban mérvadó. Természetesen, nem vehettünk figyelembe minden változatot egy előadáson belül, mert a kottakép túl zavarossá vált volna. Hogy a variált helyek jobban szembe tűnhessenek, az azonos dallamfordulatokat egymás alatt nem írtuk ki.

A dallamok zárlatait és szótagszámát külön függelék mutatja.

DALLAMRENDJEGYZETEK

I. A KEZDŐSOR MAGASABB A ZÁRÓSORNÁL

A. MAGASAN JÁRÓ KEZDŐSOR (RÉGI STÍLUS)

1. Az ún. „Környes-körül zöldellnek a hegyek” (SzKÜV, 17 old.) dallam és variánsai: 15, 29, 30, 31, 59, 130, 132, 131, 170, 171. Népszerű dallam, főleg a pásztor- és betyárdalok körében. Főzárata b₃, első és harmadik sora váltakozhat 8, 5, 7, illetve b₃, 5 záratok között. Az ún. „makám” elv egyik legtipikusabb képviselője. (Mind-en előadásban másképp valósul meg, csak a kerete marad.) A 15. sz. más dallamon kezd, csak ezzel folytatja. L.: az 1. és 1/a sz. mellékleteket. V. ö.: Járdányi I., 57. (általános), Járdányi: I., 25. (alföldi, székely), K-V, 11.; H. N., 18—23 ig; SzKÜV, 12, 17., Z. N., 13 és Két sziv., 10. old.

2. Az előbbi dallamnak közelebbi-távolabbi rokonai: 80, és 10. V. ö.: Járdányi I., 30. (általános, főként észak-keleti, palóc, délnyugat-dunántúli). K—V., 128, 129, mind (4) főzárattal. A tizest L.: SzKÜV, 77. old.

3. (8. sz. „Szár az kenyér, üres a bakó”) Rokona a SzKÜV 18-asnak, bár itt a záratok eltérőek.

4. (84. jegyzet b.) Már összekötő a következő dallam-család felé. V. ö.: Járdányi I., 80, és K—V., 116. Ezeknek távolabbi variánsa.

5. („Szár az kútgém, üres válú” dallam, SzKÜV, 8. 53. old.) Vidékünkön igen elterjedt, népszerű. Minden megszólalásakor más: 1—6, 1—5. jegyzet, a, b, c, d, 84. jegyzet a, 184, 186, 187. V. ö.: Járdányi I., 80. (általános; főként palóc, alföldi), K—V., 116; H. N., 1—12-ig; HITK, 4. 106. old.

6. („János bácsi eladta a szamarát”): 28, 196, 199, 195, 197. V. ö.: Járdányi I., 66. (általános). Feszés ritmusú 11 szótagú táncdallam. Nálunk több sikertelen változata is él, ami valószínű romlás eredménye. Egészséges formái: 28, 196. Megjelent SzKÜV, 73; Katonadalok, 8. Obszcén szövegekkel is ismeretes.

7. (Megöltek egy legényt) 110 sz. V. ö.: Járdányi I., 65 (általános), K—V., 33. old. — Csuvas változata is van.

8. (54. sz. „Repülj, madár, repülj”). Az előző közeli rokona. A „Röpülj páva” akcióban vált népszerűvé.

9. (45—46. rabének). Eddig nemigen ismerünk belőlük többet. A 45. sz. első sora valószínű oktáv törés folytán csúszott le.

10. (36. sz. Telecskai bírónak) Hétszótagos dudanáta. Megjelent Járdányi I., 107. (általános, kivéve az északnyugati területet). Egyöntetűen kialakult forma, szövege is ugyanaz, pár lényegtelen eltéréssel. Feszés ritmusa és jól sikerült dallamfordulatai a valószínű magyarázata annak, hogy alig variálódik. V. ö.: Vargyas: Régi Népdalok Kiskúnhalasról, 16, 90.; H. N., 31. old.

11. (26. és 26. jegyzet. „Nem bánom, hogy parasztnak születtem”) A „Csikós” népszínműben is futott. Régi táncdallam, ahonnan — Mátyás József versével — a nép is átvette. Szövege miatt népies műdalnak tartják. V. ö.:

Járdányi I., 106 (dél-dunántúli, Alföld); K—V., 298., (nem ötfokú, másfajta régi dalok csoportjában); H. N., 26., 29.

12. (25. sz.) Véletlenül, vagy a dallamok hasonlósága folytán párosulhatott az előbbi szöveggel. Népszerű, régi táncdallam, amely rubatós előadásban, feszes ritmusban pedig kétféle sorvégződéssel él: egy kényelmesebb, vagy egy szinkópás végződéssel. V. ö.: H. N., 25—27; SzKÜV, 11. rubatóban. Szövegei sokfélék.

13. (9. sz. „Lóra csikós”) Változata Járdányi I., 81. (országos), és K—V., 6, 7. sz-nak mind négy, mind ötso-ros változatban él. L. még: H. N., 13.

14. (57. sz. „Kisbácskai hármashatár”) Csak egy példányban bukkantunk rá. Közvetlen változatait nem ismerjük. Azonos zárlatú, de hatszótagos rokona SzKÜV, 34., és 80. old.

15. (200 és 201. „Feleségem ojan tiszta”) V. ö.: Járdányi: I., 89. (székely) és K—V., 280. Sajnos romlott változatok.

16. (55. sz. „Szálj le páva”) Valószínű lecsúszott az első sora. Vidékünkön idegenesen hangzik. V. ö.: Járdányi I., 178. (székely, északnyugati) és K—V., 100 (Csík v. m.) Ez utóbbi valószínűbb rokona mind dallamában, mind szövegében. Itt is egy rabnóta.

17. (35. sz. „Diófán csörög a szarka” Két sziv., 151.) V. ö.: Járdányi I., 127. (általános); H. N., 32. A dorozsóiak megjegyezték a „Csiraj” tempóra (alla brève tempó), hogy „rendesen lassan (azaz rubato) kell énekelni.” Nyilvánvaló, csupán a helyi ízlést tükrözi a kijelentés. A „hallgató” igényesebb, szebb, sok adatközlő szerint. A dallamot giusto-tempón (feszes ritmus) kívül más tempóban nem is ismerjük. Egyébként is sok ebben az előadásban a múdalos fordulat (II. és III. sor.)

B. KÖZÉPEN, ILLETVE MÉLYEN JÁRÓ KEZDŐSOR

18. (61—72. jegyzet b. „Jaj, istenem, nekem”) Valószínű egyházi eredetű dallam. V. ö.: Járdányi I., 66. (nyugat és dél-dunántúli), de ott az első két sor nem 12-es szótagszám.

19. (48. sz. „Erdő erdő, kerek erdő”) V. ö.: Járdányi I., 173. (északnyugati, észak-dunántúli), ott 6-szótagos giusto, kifejezetten dudánóta.

20. (178. és 11. sz. „Bújdosik az árva madár”) V. ö.: Járdányi I., 191. (általános), K—V., 186. (a különleges ötfokúságú dalok csoportjában — sl. dr. m. s.). Kapcsolatait az egyházi népénekkel L.: Szendrei—Dobszay—Vargyas: Balladánk kapcsolatai a népénekkel, Ethnographia, 1973. 4. sz.

21. (7. sz. „Juhászlegény a pusztába”) Az előző két dal variánsa.

22. (11. sz. jegyzet.) Szintén az előzőek variánsa más hangsoron.

23. (42. és 43. sz. „Kismargita”) „Kismargita” néven ismert nálunk. A 20. sz. alatt megkezdett dallamcsalád tartozéka. V. ö. Járdányi I., 194. (országos); Járdányi I., 47 (általános); K—V., 147.; H. N., 15, 62. Az előbb idézett forrásmunka ezt is a népénekkel hozza közeli kapcsolatba.

24. (41. sz. „Kismargita”) Formája szerint az új stílusú dalok közé tartozna, de dallamvonalának jellege és parlando előadásmódja ide sorolja. V. ö.: Járdányi II., 34. (általános); K—V., 94.; SzKÜV, 28, 79. Szöveg és dallam kapcsolata elég állandónak tűnik.

25. (138, 139, 140, 141. „Szendre báró”) SzKÜV, 55. Valójába a 24-es csoport egy szótaggal megtoldva. V. ö.:

Járdányi I., 193 (dunántúli, palóc, alföldi, északkeleti); H. N., 16.

26. (133, 134, 142 jegyzet, 137. „Szendre báró”) Csak hangneme módosult és műdalos ízű. A 137-es romlott, csak a két utolsó sort használja.

27. (157. sz. „Bíró Margit”) V. ö.: Z. N., 9.

28. (130, 156. sz. „Szabó Gyula—Horvát Jolán”) 5 (4) 2-es, ereszkedő zárlatú táncdalaink egy sajátos csoportjára jellemző (a „Kállai-kettős”, „Kincsem komámasszony” gyors része, vagy a nálunk ismertebb „Két ujja van, két ujja van a ködmönnek”, stb.) Ennek kapcsolatairól a siratókkal és vogul—osztják dallamokkal L.: Vargyas: Kodály emlékkönyv, II. kötet; V. ö.: Vargyas: Régi népdalok Kiskúnhalason, 38, 93.; Katonadalok 9.; Z. N., 5, L. még a szövegek jegyzeteit.

29. (177. sz. „Gubics Matyi”) Az előző rokona, igen szép változat, sajnos itt is, akár a 130-as számúban az előadók műdalos ízlése érezhető.

30. (115, 116 „Zavaros a Tisza” és változata 109) V. ö.: K—V., 238 (nem ötfokú, másfajta régi dalok); H. N., 14.; SzKÜV, 47.

31. (114, 67. sz. „Zavaros a Tisza”) Az előző dallamok egy kvarttal lejjebb csúsztak az első két sorban.

32. (113, 117 sz.) A „Zavaros a Tisza” elműdalosodott változata V. ö.: Járdányi II., 173 (függelék, „Zavaros a Tisza”)

33. (191, 194, 193. („Vízibornyú van tőbenned”) V. ö.: Járdányi I., 204, (általános, kivéve Mezőséget és a székel területet); K—V., 230 (nem ötfokú, másfajta régi dalok), a 193-as rossz, hamis éneklésnek tűnik.

34. (81, 76, 82, 83. A „Halálra táncoltatott lány” dalkörének egyik csoportja) V. ö. K—V.; 183. (Különlleges ötfokúság); H. N., 55; HITK, 4. sz. 95. old. A 82-est egy kvarttal feljebb kell olvasni, lecsúszott. A 83-as szintén lecsúszott, ennek második sorával kezd a 82-es sz. Romlott változatok.

35. (96, 96 jegyzet a, b, „cigányos”) Erre utalnak egyes dallamfordulatai és cigány szövegei. Közeli változatát közli a H. N., 44., V. ö. még: K—V., 323. (nem ötfokú, másfajta régi dalok); Járdányi II., 174. old. (függelék. idegen eredetű és fogantatású népdalok) „Hogyha elmész katonának”. L. a 4. sz. mellékletet.

36. (64, 79. „Idolka”, „Csáki bíró”) V. ö.: Járdányi I., 220 (általános); K—V., 316 (nem ötfokú, másfajta régi dal); H. N., 37.; SzKÜV, 49. Nálunk hajlamos bal-ladaszövegek hordozására.

37. (97, 98, 99, 100, 101, 102. „Kiráji” vidám ballada) V. ö.: K—V., 201 (nem ötfokú, másfajta régi dalok); Járdányi II., 168. függelék „Egyszer egy kiráji”. Az Ethnographiából idézett forrásmű ezt is kapcsolatba hozza a népénekkel. Az alsó kvint örökös használata, úgy érezzük, műdalossá vagy idegenessé teszi a dallamot. Ezért kapcsoljuk közvetlen utána a németektől átvett és egyéb idegen dallamokat.

C. IDEGEN DALLAMOK

38. (71, 72. „Szégyenbe esett lány”) V. ö.: K—V., 471, és 61. old. Itt ötsoros, ötödik sora c²-n záródik. A 6/8-as ütemet viszonylag szépen megőrzi az előadás, de olykor szinkópává alakítja a szöveg.

39. (61. sz. „Idolka”) Az előző közeli rokona, különösen 3. és 4. sora.

40. (63, 69, 62, 70, 61—72 jegyzet az „Idolka”) Rokona az előzőnek, de s-do ugrás helyett d-s ugrással kezd. Így az egész dallam megváltozik. Mindez a 63. sz-ra vonatkozik. A többi már szinkópás, páros ütemű változat. V. ö.: HITK, 4. sz. 94. old.

41. (65, 66. sz. „Idolka”) A harmadik, távolabbi változat ugyanerre a témára. V. ö.: Z. N., 22.; HITK, 4. sz. 97. old.; Járdányi II., 168. függelék „Egy özvegy aszszonynak”. L. az 5. sz. mellékletet.

42. (103, 104, 105. „Csalfa feleség”) V. ö.: K—V., 462. A dallamsorokat valószínű rövidnek érzik, és az előadásban két fél sor értelmében kombinálják. K—V. záratai 1 (2) 2 szótagszáma 8, 5, 8, 5, nálunk az első vsz. első sorát általában visszahajlítják 3-ra. V. ö.: még: Kerényi, 233 függelék „Édcs kedves feleségem”.

43. (204, „Esik eső, füttyül a szél”) Hasonló dallam az előzőhöz, csak utolsó sorának szótagszáma toldalékkal bővül.

44. (186—187 jegyzet „Téca néni káposztát főz”) V. ö.: Kerényi 200, azaz Vinko Žganec: Hrvatske pučke pripjevke iz Medjmurja 347. sz. Zagreb, 1920.

45. (87, 88, 89, 90, 91, 92, „Három árva”) Kiforrotlanak vagy romlottnak látszó dallam. Mind frig-zárlatú, nem kizárt a szláv eredet sem. (A 92. sz. díszítései is erre utalnak.)

D. NÉPIES DALOK

46. (21, 24. „Leégett a Csiri-biri csárda”) Tonika-domináns funkciója igen kifejezett, V. ö.: Járdányi II., 171 függelék („Leégett a Csiri-biri csárda”), a 24. sz. 11 szótagossá, heterometrikussá alakult változat.

47. (155, 153, 149, 152, 154. „Szabó Vilma”) V. ö.: Járdányi II., 172, függelék, „Szabó Vilma”; Z. N., 7.; H. N., 78. Általánosan ismert népies dallam. Formája váltakozó, mintha alakulóban lenne, AABC-től az AA⁵BC, vagy az ABBC felé.

48. (179, „Két gyilkos nő”) Népies dal, emlékeztet Kerényi 107-re.

49. (128. „Tisza szélén elaludtam”) V. ö.: Kerényi 63.

50. (127, 189. „Mikor én még tizennyolc éves voltam”) V. ö.: Kerényi 235, függelék, „Nem vagyok szép, csak a szemem fekete”.

51. (60. „Új sír van a temetőbe”) Népies műdal.

52. (108, „Nincsen a császárnak”) V. ö.: Járdányi II., 171, függelék ugyanezen a címen.

53. (207. „Angyal kórház”) Népies műdal.

54. (118, 119, 120, 176, „Csali Pista”) V. ö.: Kerényi 233, függelék, „Esik eső, szép csendesen csepereg”, és Z. N., 9. old.

E. ÁTALAKULT FÉLDALLAMOK

55. (49, 50, 51, rabénekek a „Basa Pista” históriás énekszerű töredék változatai. K—V. 88.) V. ö.: SzKÜV, 39.; H. N., 56 s annak jegyzetei.

56. (56, 56 jegyzet a, b, „Árgilus dallam”) A 12 szótagos Árgilus széphistória Járdányi I., 124, (székely) dallamának lehet a lekerekedett fele. V. ö.: Két szív., 144, SzKÜV, 29, 33, 34 és 80; Z. N., 24. A „Mérges sátán kígyó” ballada még teljes dallamában megőrizte (HITK, 4. sz. 98. old.)

A SzKÜV 80-as is teljes dallamot közöl, sajnos a negyedik sora felcsúszott. Féldallam formájában és lekerekedetten is igen elterjedt. Obszcén szövegei is ismertek.

57. (68. sz. „Fölmentem a hegyre”) V. ö.: Kerényi 233. függelék, „Fekete városban fehér torony látszik”; SzKÜV, 51.; H. N., 54. Románcból csonkulhatott féldallammá.

58. (95. „Három árva”) V. ö.: Járdányi II., 143, (általános). Dallamának második fele, „Nem messze van, nem messze van ide babám tanyája” kezdettel nálunk is közismert.

59. (121, 123, 124, 125, 126, 206 „Bakony erdő gyászba van”) V. ö.: Járdányi II., 173, függelék „... gyászba van”. Csak a zárlatok analógiája alapján feltételezzük, hogy féldallam. V. ö.: még: Z. N., 9 is.

60. (60, jegyzet a, b, c, „Jaj, de magosak a falak”) V. ö.: H. N., 58, és 57. jegyzet. Emlékeztet a „Jászkúnsági gyerek vagyok”, Járdányi I., 224. (általános), K—V., 231. (nem ötfokú, másfajta régi dalok) c. népdalra. Megrögzött féldallam, nálunk is általánosan ismert. A múlt század fordulóján keletkezett műdaltörédéek.

61. (58. „Meghalt a Szappanyos”) Úgy tűnik, egy magyar nóta 3. és 4. sora.

F. FÉLDALLAMOK

62. (111, 112, „Révészdalok”) Törédékek, egyházi népénekkel rokonok, és az ún. „Rákóczy-nóta” dallammal is. V. ö.: K—V., 374, és 65. lap, valamint Sík: Szent vagy, Uram, 134, és HITK, 4. 102. old.

63. (129. „Kecskeméti gavallérok”) Lehet, hogy a HITK, 4. sz. 102. old. „Rossz feleség” első két sora.

64. (27. „Beszegődtem”). Műdal töredéke.

65. (164. „Cséplőgépbe esett legény”) Egy új stílusú dal, valószínű ABBA formájú, töredéke.

G. NÉPDALSZERŰTLEN KONSTRUKCIÓK

66. (208. „Jó estét, te kisleány”) Keringő, valószínű német dallamból, V. ö.: Kerényi 234. függelék, ugyanezen a címen.

67. (188. „Hallottátok az életbe az ujságot”) Induló ütemű, valószínűleg rosszul megjegyzett dallam.

II. A KEZDŐ ÉS ZÁRÓ SOR AZONOS — A MÁSODIK SOR MAGASABB AZ ELSŐNÉL (ÚJ STÍLUS)

A. KISAMBITUSŰ KEZDŐSOR

68. (44. „Mikor Rózsa Sándor”) Tulajdonképpen még nem új stílus, nálunk egyedülálló dallam, csak egyszer került elő. V. ö.: K—V., 327, (Csík) (nem ötfokú, másfajta régi dalok). Közlését Kálmány 2., III. 13. old. indokolja.

69. (146. és 205. „Barna Jancsi”) V. ö.: Két sziv., 142.

70. (172. „Kozma Pista”) Az előző dalok rokona, V. ö.: H N., 106.; „Kanizsai zöld erdőben születtem” kezdettel vidékünkön általánosan ismert.

71. (148. „Barna Jancsi”) V. ö.: Z. N., 25, Rokona: Járdányi II., 10 (általános).

72. (143. „Szépen legel a kisasszony gujája”) Változatát eddig nem ismerjük.

73. (149—155. jegyzet „Fürjes Örzsi”) V. ö.: Járdányi II., 168. függelék, „Az én babám rózsaszín szoknyája”. A SzKÜV, 71-es rokona.
74. (157. jegyzet „Szerelmi (ön-)gyilkosság”) V. ö.: Két sziv., 159.
75. (181. „Dánel Gyuri—Dánel Józsi”) V. ö.: Kiss Lajos, 108. Magyar népdal 1943, 64. sz.
76. (73, 74, 75, 183. „Csáki bíró”) a „Csáki bíró” másik nagy dallamcsoportja. V. ö.: Kerényi 60, (Simonffy Kálmán 1832—1888) szerzeménye. L. még HITK, 4. sz. 96.
77. (78. „Csáki bíró”) Egyes ötvözete Simonffy és az itt 36. sz. alatt tárgyalt dallamoknak.
78. (198. „János bácsi eladta a szamarát”) V. ö.: Járdányi II., 170. függelék, „Lányok, lányok, nektek nyílik a rózsa”. Funkciós szerkezete és a sok hangismétlés folytán a műdalok határát súrolja.
79. (163, 175, 162. „Farkas Julcsa”) V. ö.: SzKÜV, 88. old. A 163. és 175. igen szép, pentatón fordulatokban gazdag változat.
80. (181, 182. jegyzet „Farkas Julcsa”). Az előző dalok rokona.
81. (173, 174. „Pizsár Pali”) V. ö.: SzKÜV, 66.
82. (17, 18, 22, 19, 20, 23, 40. „Alku”) Az első három kezdése dallamrajzában kiválik a többi közül. V. ö.: Kerényi 37. Dallama régibb Petőfi versénél („Kérlek, rózsám, tekints rám kegyesen”, Dávidné Soltári, 1790—1791., Kézirat dalgyűjteményben. A Sárospataki Főiskola Könyvtárában.)

83. (147. „Barna Jancsi”) V. ö.: Járdányi II., 168. függelék, „Eresz alatt fészkel a fecske”. Ennek 11 szótagos rokona.

84. (77. „Csáki bíró”) V. ö.: Járdányi II., 37, (általános), ugyanilyen szöveggel. Szótagszáma a szövegtől függően a 6 és 7 közt ingadozik.

85. (33, 190. „Már mikor én tizenhat éves voltam”) Népies műdal.

86. (37. „Rózsa Sándor mezitláb ment...”) V. ö.: Kerényi 235. függelék, „Piros az én ostoronyelem, nem sárga”.

87. (180. „Kisszálláson”) V. ö.: Járdányi II., 41. (általános). Ennek 11 szótagos rokona. „Almás vasderes szőre van a lovamnak” c. ismert.

88. (52, 53. „Fürdik a holdvilág”) V. ö.: Kerényi 232. függelék, „Amerre én járok, még a fák is sírnak”. Az 53. számnál a 2. sort nem ismétlik kvinttel feljebb.

89. (61—72. jegyzet, „Ez a kislány akkor gondolkozott”) Rokona: H. N., 82.

90. (12, 13, 14, 15, 144, 39. „Nem akar a vezérürüm”) V. ö.: SZKÜV, 15.; H. N., 6, 97; Járdányi II., 171. függelék, ugyanezen a néven, ennek mol-os változata. A szélső sorokban kis tercet használ (Valószínű a „Kismargita” és „Szendre báró” dallamok hatására a dallam hol kis, hol nagy tercekben mozog. A 39. sz. furcsa 3. sora elcsúszás eredménye.

91. (158, 182. „Farkas Julcsa”) V. ö.: Z. N., 31, Kerényi 234. függelék, „Mikor én még tizennyolc éves voltam”

92. (161. „Farkas Julcsa”) Az előzők változata népdalosabb változatban.

93. (203. „Babás Gyurka”). Népies műdal. Szövegét v. ö.: K—V., 82

94. (61—72. jegyzet d. „Gyulám, Gyulám”) V. ö.: Z. N., 28 Németes dallam.

95. (38. „Rózsa Sándor”). Megjelent: H. N., 89.

96. (34, 93. „Tisza szélén elaludtam”). Megjelent: Z. N., 8.; H. N., 70, 71., Járdányi II., 173. függelék, azonos kezdettel. Dur-pentaton dallam. V. ö.: az Ethnográfia-ból idézett forrásművel; HITK, 4. sz. 105. old.

97. (131. „Kilenc betyár”) V. ö.: SZKÜV 89. Ugyancsak dur-pentaton.

98. (145. „Barna Jancsi”). Rokona az előzőknek. Dur-pentaton.

99. (47. „Kikindai rabfegyháznak teteje”). Szintén rokon dallam, de hangsora elvesztette pentaton fordulatait.

100. (94, 85, 96. jegyzet c, 86, „Három árva”). Műdal eredetű, lehet egyházi dallam is. Mint minden páratlan beosztású ütem, ez is elváltozott kissé a népi gyakorlatban. A 97-es csiszolódott át leginkább. Új stílusú, ABBA-s formát vett fel, az első sor 2-n való zárása is 1-re korrigálódott. A 86-os a kezdésnél a felső kvint helyett az alsóra ugrik.

B. A NAGY AMBITUSÚ KEZDŐSOR

101. (80. „Csáki bíró”). Ritmusa, dallamfordulatai furcsák.

102. (168. „Leégett gyár”). V. ö.: Katonadalok, 35.

103. (165. „Leégett gyár”). V. ö.: SZKÜV, 90.
104. (169. „Leégett gyár”). V. ö.: Katonadalok, 15.
105. (61—72. jegyzet. c. „Szégyenbe esett lány”) V. ö.: Járdányi II., 114. (általános), „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok” kezdettel nálunk is közismert. A Bartók-féle változat közhasználatára lassan kiszorítja.
106. (106, 107. „Libás lány”). Dallamában rokona a Katonadalok, 10. sz.-nak, ritmusában eltér, ritka, 13-as szótagszámú.
107. (32. „Édesanyám, adja ki a jussomat”). Megj. Kiss Lajos: „108 Magyar népdal”, 1943. 51. sz.
108. (16. „Nem idevaló születés vagyok én”). „Kimegyek a doberdói harctérre” kezdetű közismert katonadal változata.
109. (142. „Szépen legel a kisasszony gujája”). A „De ki tudnám panaszkodni magamat” közkezdvelt népies műdal dallama.
110. (135, 136. „Szépen legel a kisasszony gujája”). V. ö.: Kerényi 96, „Temetőben láttalak meg legelőbb”. (Molnár József: „Szegedi nóta” c. hangszeres szerzeménye, Rózsavölgyi kiadó, kb. 1872.) Megj. SZKÜV, 58. A 136. sz. dallamot adatközlője másként folytatja, — átcsap a 25. sz. alatt tárgyalt dallam egyik változatába.

Bodor Anikó

DALLAMREND ZÁRLATOK SZERINT

Zárlat	sorszám
5 (8) 4	(7) 121
5 (8) 1	(7) 123, 125
5 (7) 4	(8) 95
	(7) 206
5 (7) 1	(7) 126
4 (7) 4	(6) 116
5 (6) 8	(6) 68
1 (6) 5	(6) 69
1 (6) 4	(6) 63
b3 (b6) 4	(6) 109
8 (5) 5	(8) 96 j.b.
8 (5) 4	(8) 10,84
8 (5) 1	(6) 58 (8) 8
7 (5) b3	(8) 1—6, 1—5 j. a, b, c, d; 84 j. a, b; 184, 186, 187, (11) 28, 196
6 (5) 2	(10) 26, 26 j.
5 (5) 5	(11) 142 j.
5 (5) 4	(8) 96 j. a.
5 (5) 2	(8) 96
4 (5) 5	(11) 136, 138, 139, 140, 141
4 (5) 4	(6) 83, 115 (8) 7, 11, 11 j, 178 (10) 42, 43
4 (5) 1	(8) 191
2 (5) 5	(11) 133, 134, 157
2 (5) b3	(8) 60 j. c.
2 (5) 2	(11) 137
1 (5) 8	(6—7) 77; (11) 32, 142, 198
1 (5) 7	(11) 135
1 (5) 7	(11) 16
1 (5) 5	(11) 24

Zárlat	sorszám
1 (5) 4	(8) 34, 93; (10) 21, 41, 153, 155; (11) 47, 131, 136, 145; (12) 52; (13) 106, 107
1 (5) 3	(6) 61, 62, 70, 61—72 j. a, 76; (8) 60 j. a, b; 94, 179, 194; (11) 165, 168, 180; (12) 73, 74, 75, 78, 80, 183
1 (5) b3	(11) 143, (14) 157 j.
1 (5) 2	(10) 17—20, 22, 23, 40; 149—155 j.
1 (5) 1	(11) 146, 172, 205; (12) 61—72 j. c
1 (5) 1 4 (f) (V/2/V)	(11) 37, 190 (8) 203; (10) 61—72 j. c (11) 12—15, 144, 147, 148, 162, 163, 169, 175, 181, 181—182 j.; (12) 173, 174
1 (5) VII	(6) 82
VII (5) 1	(11) 39
7 (4) 8	(6) 44
7 (4) b3	(6) 56, 56 j. b
5 (4) 5	(6) 56 j. a
5 (4) 2	(11) 156
5 (4) 1	(11) 130, 177
4 (4) 4	(7) 124
1 (4) 5	(8) 48
1 (4) 4	(6) 67
1 (4) b3	(8) 51
1 (4) 1	(8) 193
6 (3) 4	(6) 114; (8) 49, 50
3 (3) 3	(7) 36
1 (3) 5	(12) 61—72 j. b
1 (3) 3	(6) 65
1 (3 ²) 2	(6) 66
1 (3 ²) V	(8) 105
V (3) 5	(8) 104
5 (3) 4	(6) 98
V (3) V	(6) 97, 101
b10 (b3) 1	(11) 127, 189

Zárlat	sorszám
9 (b3) 1	(11) 199
8 (b3) 5	(11) 197
8 (b3) b3	(11) 59, 130—131 j.; 132
7 (b3) 4	(11) 15, 29, 30, 59
7 (b3) 1	(6) 46, 54
5 (b3) b3	(6) 110
5 (b3) 1	(6) 45; (11) 31, 170, 171
b3 (b3) V	(10) 25; (11) 195
1 (b3) 2	(11) 118—120
1 (b3) 1	(11) 161, 182
1 (b3) V	(6) 64, 79; (11) 33, 186—187 j.
VII (b3) 4	(11) 38
7 (2) 4	(6) 113, 117
7 (2) b3	(8) 200
5 (2) 4	(8) 201
5 (2) V	(8) 57
4 (2) 2	(6) 108
b3 (2) 2	(8) 88—90, 92
2 (2) 5	(11) 176
1 (2) 2	(8) 96 j. c
1 (2 ³) 2	(11) 158
1 (2) 1	(8) 105
1 (2) VI	(6) 81
1 (2) VI	(8) 204
1 (2 ³) V	(8) 103
V (2) 2	(8) 104
V (2) 1	(6) 99
V (2) V (1/5/1) 4 (f)	(6) 100
4 (b2) b2	(6) 82; (8) 60; (11) 207
9 (1) b3	(8) 91
4 (1) 1 4 (f) (1/V/V)	(8) 35
2 (1) 5	(8) 87
2 (1) 3	(8) 85
2 (1) VI	(6) 102
1 (1) 5	(8) 8, 128
1 (1) b3	(10) 149, 152, 154; (12) 53

Zárlat	sorszám
1 (1) 1	(8) 86
(VII) 7 (VII) 4	(10) 61—72 j. d.
1 (V) V (4 (1) 1 4 (f))	(6) 55
1 (IV) V4 (f)	(8) 87
(V /I/ II)	(12) 188
V (I) II	(12) 188
Ötsoros dallamok	
1 (6) 5 1 4 (f) (V /3/ 2 V)	(6) 71, 72
4 4 (5) b6	(6) 9
Háromsoros dallam	
1 (1) 4 (V /V/ 1)	(11) 208
Féldallamok	
5 1	(8) 129
5 1	(11) 27
5 1	(11) 164
1 2	(12) 112
VII 1	(13) 111

SZÓTAGSZÁM SZERINTI MUTATÓ

6, 6, 8, 6	45, 46, 55, 56, j. a, b, 58, 61, 61— —72 j. 62, 63—70, 76, 77, 79, 81— 83, 97, 99—101
6, 6, 4, 6	71, 72
6, 6, 2, 6	98
6, 6, 6, 6, 6,	102
6, 6, 6, 6	11, 54, 108, 109, 111, 113, 114—117
6, 6, 11, 6	44
6, 6, 6, 8, 6	9
7, 7, 7, 7	36, 121, 123—126, 206
8, 8, 8, 8	1—6, 1—5 j. a, b, c, d, 7, 8, 10, 11, 11 j., 34, 35, 48—51, 57, 84— —86, 84, j. a, b, 87—96, 96 j. a, b, c, 128, 129, 178, 179. 184, 186, 187, 203
8, 4, 8, 10	204
8, 5, 8, 5	191, 193, 194
8, 7, 8, 5	103—105
8, 7, 8, 7	60, 60 j. a, b, c
8, 8, 10, 6	201
8, 8, 11, 6	200
10, 10, 10, 10	17—21, 22, 23, 25, 26, 26 j., 40—43, 61—72 j., d, e, 149, 152—155
11, 11, 11, 11	12—15, 28—33, 37—39, 47, 59, 118—120, 127, 130—131 j., 130— —148, 142 j., 149—155 j., 156— —158, 161, 162—163, 170—172, 175—177, 180—182, 181—182 j. c, 189, 190, 195—199, 205, 207
11, 11, 8, 11	186—187 j.
11, 11, 13, 11	16, 165—169
11, 11, 6, 18	24
11, 11	164
11, 15	27

12, 12, 12, 12	52, 53, 61—72 j. c, 73—75, 78, 80, 183
12, 10, 10, 9	188
12, 11, 11, 12	173, 174
12, 12, 8, 8	61—72 j. b
12, 16, (8+8)	112
13, 13, 13, 13	106, 107
13, (6+7) 7	111
14, 14, 14, 14	157 j.

Bodor Anikó

**GYŰJTŐK ÉS HELYSÉGEK SZERINTI
MUTATÓ
B Á C S K A**

	B.B.	BB-BA	B.A.	BA-TG	T.G.	TG-BA	B.G.	BG-BA
Zenta	24, 33, 37, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 68, 97, 103, 115, 121, 122, 138, 149, 150, 151, 165, 179, 191, 192, 198.	8, 152, 195.	44,		13, 109,		6, 21, 113, 135, 162,	
Felsőhegy	3, 34, 60, 94, 104, 106, 119, 159, 188,		19,					158.
Orompart	107, 172							
Gombosfalu	93							
Kevi			146, 169, 190,					28
Oromhegyes					15, 18, 30, 39, 41, 50, 64, 71, 72, 95, 126, 128, 129, 139, 143, 144, 160, 173, 182, 184, 205,			

B Á C S K A

	B. B	BB-BA	B.A.	BA-TG	T.G.	TG-BA	B.G.	BG-BA
Tótfalu	27							
Mohol	1,7,10, 11, 12, 17, 31, 48, 52, 62, 66, 81, 83, 96, 101, 105, 110, 111, 116, 141, 147, 156, 199,						29, 51, 174, 292,	
Péterréve							23,	
Horgos	76, 88, 145, 208,					124,	5,9,20, 22, 38, 117, 120, 148, 180,	132
Kispiac			25, 153, 166, 167, 190,		137,			
Kishomok			14, 19, 157,					
Telecska			36, 196,					
Doroszló		35, 77,	43, 102,					
Gombos				26, 32,				142,

B Á C S K A

	B.B.	BB-BA	B.A.	BA-TG	T. G.	TG-BG	B.G.	BG-BA
Bácskertes			181	67, 164,				49, 130,
Feketics	16,							
Temerin	69, 78, 79, 80, 99, 100 108, 131, 136, 168, 176, 178, 207,							
Titcl	89,							

B Á N Á T

	B. B.	BB-BA	B. A.	BA-TG	T. G.	TG-BG	B. G.	BG-BA
Csóka	114, 118, 123, 185, 189, 200, 201, 203, 204,							
Padé	45, 90, 140,							
Hódegyháza (Jázova)	4, 47, 73, 74, 84, 91, 92, 125, 170, 171, 183, 186, 187,							
Oroszlámos	42, 46, 82, 86, 87, 161,							
Majdán	59, 70, 98, 112, 134, 194,							
Egyházaskér (Verbica)					61, 127, 155, 177,		2, 63 133, 154	
Török-Becse	65, 75, 85, 163, 175, 193,							

SZERÉMSÉG

	B. B.	BB-BA	B.A.	BA-TG	T.G.	TG-BG	B.G.	BG-BA
Verdnik	206.							

